

اتاق بازرگانی صنایع، معادن و کشاورزی ایران

مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب

گزارش اقتصاد کشاورزی و امنیت غذایی اردن

گروه اقتصاد کشاورزی

بهزاد فکاری سردابی

۱۳۹۵

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	۱- مقدمه
۱	۲- شاخص‌های کلان اقتصادی
۱.....	۲-۱- تولید ناخالص داخلی.....
۳.....	۲-۲- نرخ رشد تولید ناخالص داخلی.....
۵	۲-۳- درآمد سرانه
۷.....	۲-۴- ارزش تولید سرانه به ازای هر شاغل بخش‌های اقتصادی.....
۸.....	۲-۵- جمعیت فعال و نرخ بیکاری.....
۱۰.....	۲-۶- سهم اشتغال بخش‌های اقتصادی.....
۱۱.....	۲-۷- میزان سرمایه گذاری در بخش کشاورزی.....
۱۳.....	۲-۸- نرخ سود انواع تسهیلات بانکی.....
۱۶	۳- اقتصاد کشاورزی اردن
۱۶.....	۳-۱- ارزش تولیدات کشاورزی به تفکیک زیربخش‌ها.....
۱۷.....	۳-۲- تولید و عرضه محصولات کشاورزی و غذایی مهم.....
۲۲.....	۳-۳- تراز تجاری (بازرگانی) محصولات کشاورزی.....
۲۳.....	۳-۴- قوانین تجارت محصولات کشاورزی.....
۲۵.....	۳-۵- مقادیر و ارزش واردات محصولات اساسی کشاورزی.....
۳۰.....	۳-۶- مقادیر و ارزش صادرات محصولات اساسی کشاورزی.....
۳۳.....	۳-۷- سیاست‌های تولید و دستیابی به خودکفایی.....
۳۵	۴- امنیت غذایی اردن
۳۵.....	۴-۱- وضعیت خوداتکایی محصولات مهم و نرخ خودکفایی کالاهای اساسی غذایی.....
۳۸.....	۴-۲- میزان عرضه انرژی و پروتئین.....
۴۰.....	۴-۳- الگوی مصرف غذایی و نقش فرهنگ.....
۴۰	۵- منابع

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۲.....	نمودار ۱- تولید ناخالص داخلی اردن به قیمت جاری و ثابت ۲۰۰۵.....
۲.....	نمودار ۲- ارزش افزوده بخش‌های مختلف اردن به قیمت ثابت سال ۲۰۰۵.....
۳.....	نمودار ۳- سهم بخش‌های اقتصادی از ارزش افزوده اردن به قیمت ثابت سال ۲۰۰۵.....
۴.....	نمودار ۴- نرخ رشد سالانه و میانگین ده ساله تولید ناخالص داخلی اردن.....
۵.....	نمودار ۵- میانگین نرخ رشد بخش‌های سه گانه اقتصادی اردن در دهه‌های متوالی.....
۶.....	نمودار ۶- درآمد سرانه به قیمت جاری و ثابت بر اساس قدرت برابری خرید.....
۷.....	نمودار ۷- نرخ تورم شاخص قیمت مصرف‌کننده.....
۷.....	نمودار ۸- شاخص ضریب جینی در اردن.....
۸.....	نمودار ۹- ارزش تولید ناخالص سرانه به ازای هر شاغل کشاورزی، صنعت و خدمات.....
۹.....	نمودار ۱۰- نرخ بیکاری کل و مرد و زن اردن.....
۱۰.....	نمودار ۱۱- نرخ بیکاری جمعیت جوان (۱۵-۲۴) اردن.....
۱۱.....	نمودار ۱۲- اشتغال بخش‌های مختلف اقتصادی اردن.....
۱۲.....	نمودار ۱۳- تشکیل سرمایه ناخالص بخش‌های مختلف اقتصادی اردن.....
۱۲.....	نمودار ۱۴- تسهیلات پرداختی به بخش‌های مختلف اقتصادی اردن.....
۱۳.....	نمودار ۱۵- اعتبارات بخش کشاورزی در مقایسه با کل اعتبارات پرداختی اردن.....
۱۴.....	نمودار ۱۶- نرخ کارمزد اعتبارات اردن.....
۱۷.....	نمودار ۱۷- ارزش تولیدات کشاورزی به تفکیک زیربخش‌ها.....
۱۸.....	نمودار ۱۸- عرضه برنج در اردن.....
۱۸.....	نمودار ۱۹- تولید و عرضه گندم در اردن.....
۱۹.....	نمودار ۲۰- تولید و عرضه شکر در اردن.....
۱۹.....	نمودار ۲۱- تولید و عرضه ذرت در اردن.....
۲۰.....	نمودار ۲۲- تولید و عرضه جو در اردن.....
۲۱.....	نمودار ۲۳- تولید و عرضه گوشت مرغ در اردن.....
۲۱.....	نمودار ۲۴- تولید و عرضه گوشت گوساله در اردن.....
۲۲.....	نمودار ۲۵- مقدار ارزشی صادرات و واردات محصولات کشاورزی اردن.....
۲۳.....	نمودار ۲۶- تراز تجاری محصولات کشاورزی اردن.....
۲۴.....	نمودار ۴۳- روند تعرفه واردات محصولات کشاورزی اردن.....
۲۵.....	نمودار ۲۷- ارزش و مقدار واردات گندم در اردن.....

۲۶	نمودار ۲۸- ارزش و مقدار واردات دانه‌های روغنی در اردن
۲۶	نمودار ۲۹- ارزش و مقدار واردات غلات در اردن
۲۷	نمودار ۳۰- ارزش و مقدار واردات ذرت در اردن
۲۸	نمودار ۳۱- ارزش و مقدار واردات شکر در اردن
۲۸	نمودار ۳۲- ارزش و مقدار واردات شیر در اردن
۲۹	نمودار ۳۳- ارزش و مقدار واردات برنج در اردن
۲۹	نمودار ۳۴- ارزش و مقدار واردات گوشت در اردن
۳۱	نمودار ۳۵- ارزش و مقدار صادرات گوشت در اردن
۳۱	نمودار ۳۶- ارزش صادرات میوه و سبزیجات اردن
۳۲	نمودار ۳۷- ارزش و مقدار صادرات نوشیدنی‌ها در اردن
۳۲	نمودار ۳۸- ارزش و مقدار صادرات خرما در اردن
۳۶	نمودار ۳۹- نرخ خودکفایی گندم
۳۶	نمودار ۴۰- نرخ خودکفایی جو
۳۷	نمودار ۴۱- نرخ خودکفایی ذرت
۳۷	نمودار ۴۲- نرخ خودکفایی تخم مرغ
۳۸	نمودار ۴۴- میانگین (سه ساله) عرضه سرانه پروتئین در اردن
۳۹	نمودار ۴۵- میانگین عرضه انرژی مورد نیاز در رژیم غذایی
۳۹	نمودار ۴۶- شیوع سوءتغذیه

فهرست جدول‌ها

صفحه	عنوان
۱۵	جدول ۱- وام‌های پرداختی به کشاورزان اردنی (تعاونی اعتبارات کشاورزی اردن)
۱۶	جدول ۲- سیاست طرح‌های اعتباری مستقیم اردن

۱- مقدمه

کشور اردن در ده سال گذشته، تغییرات ساختاری در آموزش، بهداشت، خصوصی سازی و آزادسازی اقتصاد داشته است. همچنین دولت اردن در ده سال گذشته سیستم حقوق اجتماعی و بازبینی در یارانه‌ها، ایجاد شرایط برای مشارکت بخش خصوصی در ایجاد زیرساخت‌ها و اصلاح سیستم مالیاتی کشور را مدیریت نموده است. در سال ۲۰۱۵ نیز دولت اردن بر سرمایه‌گذاری در بحث آب و هوا و تسهیل کسب و کار تمرکز داشت (بانک جهانی، ۲۰۱۶). اقتصاد اردن، کوچکترین اقتصاد در خاورمیانه است که با کمبود آب، نفت و دیگر منابع طبیعی مواجه است همچنین دولت اردن وابستگی زیادی به کمک‌های خارجی دارد. دیگر مسئله‌ای که اقتصاد اردن را تحت تأثیر قرار می‌دهد، نرخ بالای فقر، تورم، بیکاری و کسری بودجه زیاد می‌باشد. در سال ۱۹۹۹ با اقدامات اصلاحی پادشاه عبدالله در زمینه نظام تجارت آزاد، خصوصی سازی شرکت‌ها و حذف یارانه انرژی، در دهه اخیر رشد اقتصادی، شغل، جذب سرمایه خارجی و صنعت توریسم ایجاد شده است (CIA^۲ factbook).

۲- شاخص‌های کلان اقتصادی

در این بخش از مطالعه، به بررسی شاخص‌های کلان اقتصادی اردن همچون: تولید ناخالص داخلی، نرخ رشد اقتصادی، درآمد سرانه و ضریب جینی، جمعیت فعال و نرخ بیکاری، میزان سرمایه‌گذاری و نرخ سود تسهیلات اشاره می‌شود.

۲-۱- تولید ناخالص داخلی

تولید ناخالص داخلی^۳ یا همان GDP یکی از مقیاس‌های اندازه‌گیری در اقتصاد است. تولید ناخالص داخلی در برگیرنده ارزش مجموع کالاها و خدماتی است که طی یک دوران معین، معمولاً یک سال، در یک کشور تولید می‌شود. نمودار ۱، تولید ناخالص داخلی به قیمت جاری و ثابت سال ۲۰۰۵ را نمایش می‌دهد. روند

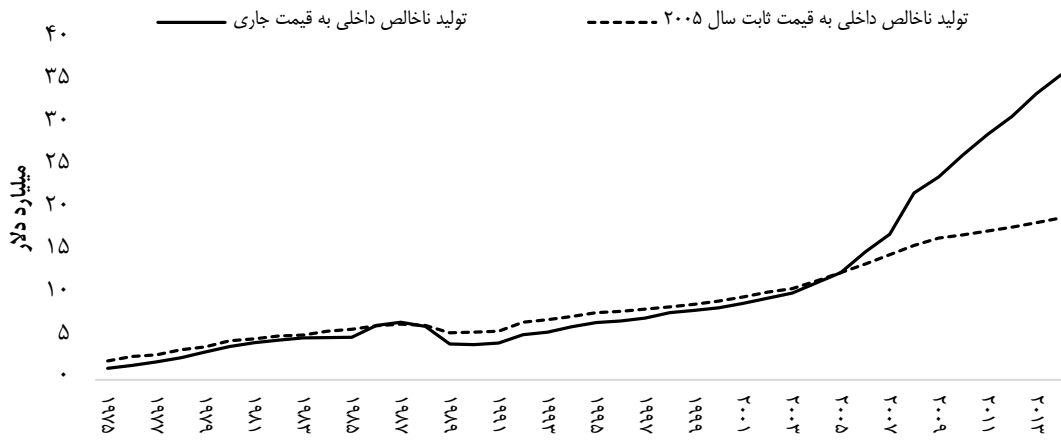
---

^۱ <http://www.worldbank.org/en/country/jordan/overview>

^۲ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>

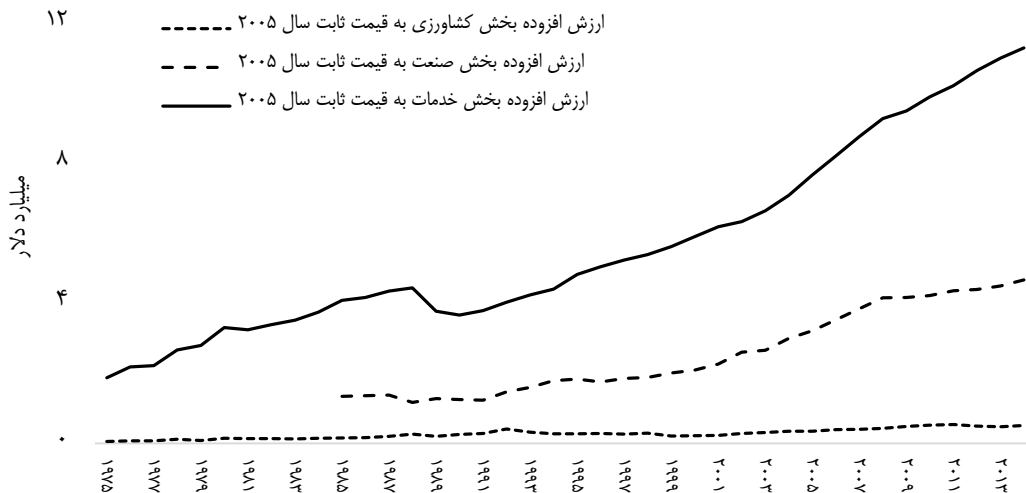
^۳ Gross Domestic product

رشد تولید ناخالص داخلی اردن مثبت است. در سال ۲۰۱۴، تولید ناخالص داخلی به قیمت جاری اردن ۳۸/۵ میلیارد دلار بوده در صورتیکه به قیمت ثابت سال ۲۰۰۵ حدود ۱۹ میلیارد دلار است.

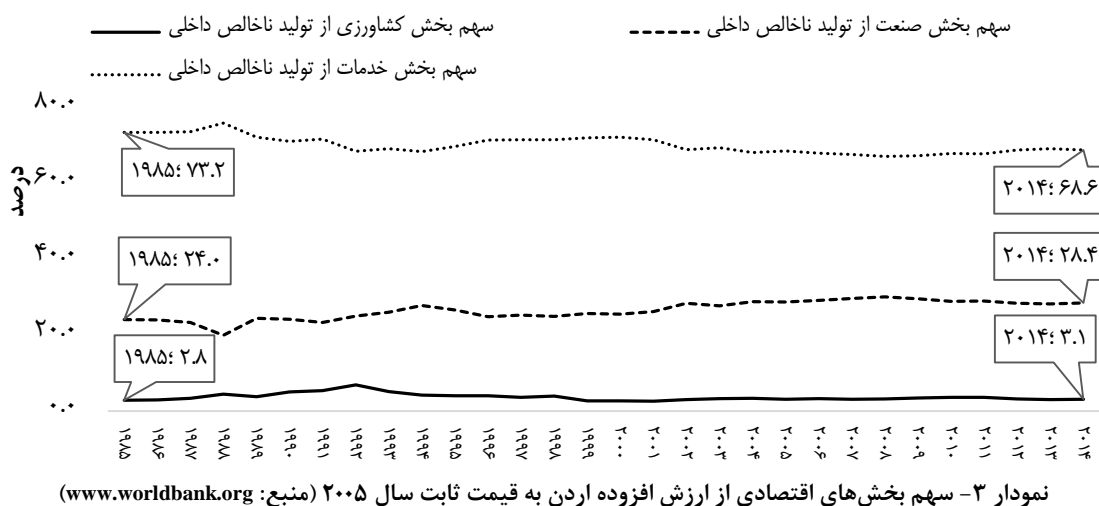
نمودار ۱- تولید ناخالص داخلی اردن به قیمت جاری و ثابت ۲۰۰۵ (منبع: www.worldbank.org)

تولید ناخالص داخلی از مجموع ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی محاسبه می‌شود. نمودار ۲، ارزش افزوده سه بخش اقتصادی اردن را به قیمت ثابت سال ۲۰۰۵ نشان می‌دهد. بخش خدمات و صنعت اردن دارای رشد فزاینده‌ای بوده و در سال‌های اخیر نیز این رشد بیشتر شده است بطوریکه ارزش افزوده بخش خدمات از ۱/۹ میلیارد دلار سال ۱۹۷۵ به ۱۱/۳ میلیارد دلار سال ۲۰۱۴ رسیده است. بخش صنعت نیز همانند بخش خدمات بوده و از ۱/۳ میلیارد دلار سال ۱۹۸۵ به ۴/۸ میلیارد دلار سال ۲۰۱۴ رسیده است. ارزش افزوده بخش کشاورزی در مقایسه با دو بخش دیگر کمتر می‌باشد و روند رشد آن نیز کمتر است به طوریکه از ۰/۰۶ میلیارد دلار سال ۱۹۷۵ به ۰/۵ میلیارد دلار سال ۲۰۱۴ رسیده است.

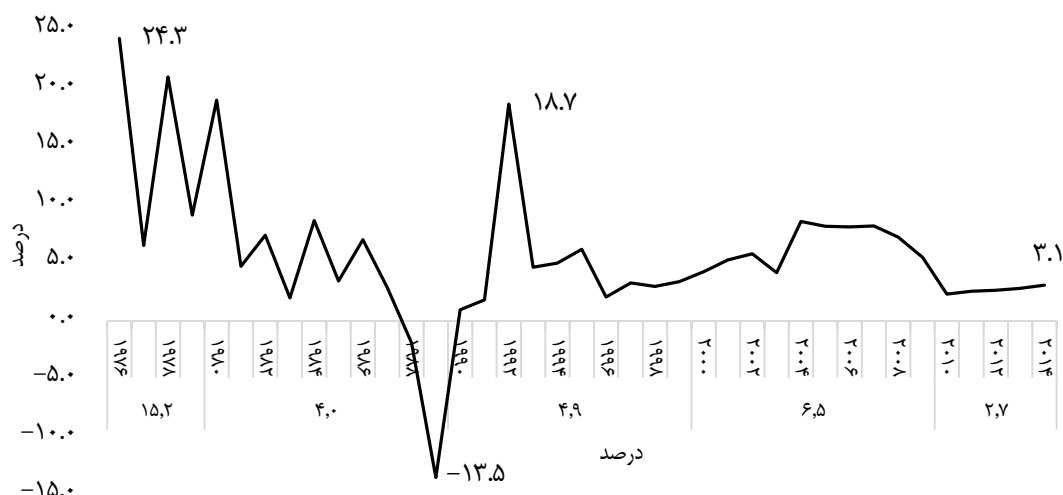
نمودار ۲- ارزش افزوده بخش‌های مختلف اردن به قیمت ثابت سال ۲۰۰۵ (منبع: www.worldbank.org)

هر یک از بخش‌های اقتصادی با توجه به منابع و نهاده‌هایی که در اختیار دارند و با توجه به بهره‌وری منابع تولیدی، سهمی از تولید ناخالص داخلی کشور را به خود اختصاص می‌دهند. طبق نمودار ۳، تغییرات شدیدی در سهم بخش‌ها اتفاق نیافتاده است. بخش خدمات از سال ۱۹۸۵ تا ۲۰۱۴ حدود ۴/۶ درصد از سهم خود از تولید ناخالص داخلی را از دست داده است اما در مقابل بخش صنعت در طی دوره مورد بررسی افزایش سهم ۴/۴ درصدی داشته است. بخش کشاورزی نیز تغییرات سهم قابل توجهی نداشته و با گذشت سی سال از سال ۱۹۸۵ تنها ۰/۳ درصد افزایش داشته است. می‌توان اظهار نمود که سهم بخش‌های اقتصادی در اردن به تعادل پایدار و بلندمدت دست یافته است.

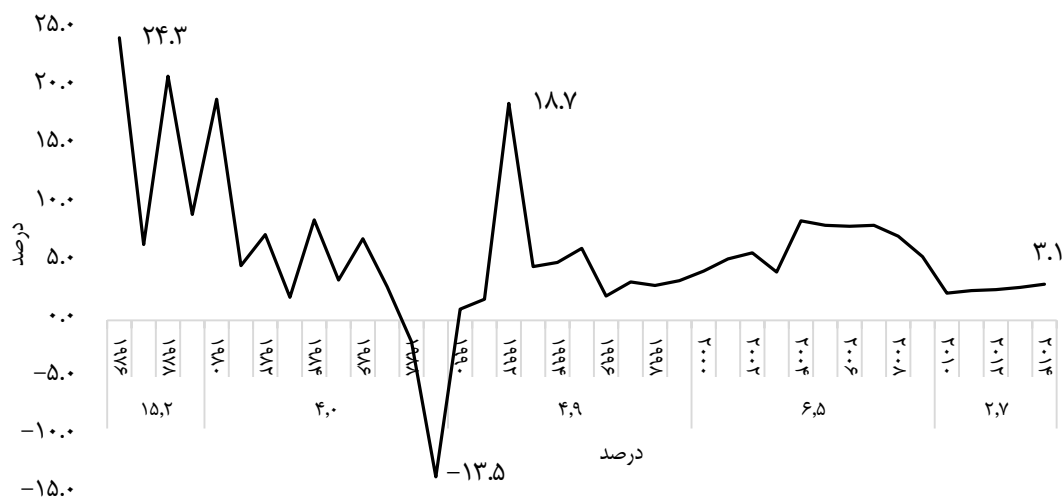

۲-۲- نرخ رشد تولید ناخالص داخلی

کشور اردن در طول سال‌های گذشته دارای نرخ رشد متغیری بوده است، بیشترین نرخ رشد اقتصادی اردن مربوط به سال ۱۹۷۶ با نرخ ۲۴/۳ درصد بوده است و کمترین آن به سال ۱۹۸۹ با نرخ ۱۳/۵- درصد برمی‌گردد. با احتساب میانگین نرخ‌های رشد متوسط نرخ رشد دهه ۸۰ میلادی اردن ۱۵/۲ درصد بوده است که این مقدار برای سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۴، حدود ۲/۷ می‌باشد.

نمودار ۴، نرخ رشد سالانه اقتصادی اردن را در کنار میانگین نرخ رشد اقتصادی در دهه‌های متوالی را نشان می‌دهد.

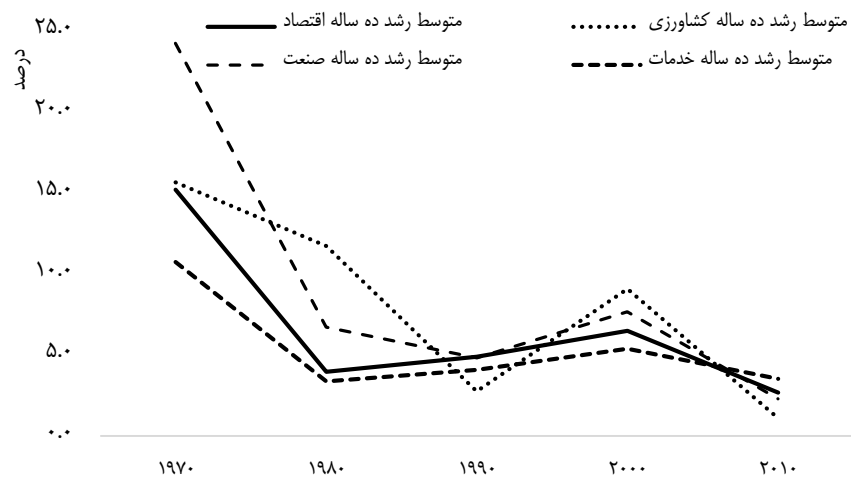

نمودار ۴- نرخ رشد سالانه و میانگین ده ساله تولید ناخالص داخلی اردن (منبع: www.worldbank.org)

اثرات رشد بخش‌های سه‌گانه اقتصاد بر رشد اقتصادی متفاوت است، یعنی بخش‌های اقتصادی رشدهای مختلفی داشته و سهم هر کدام در تولید ناخالص داخلی متفاوت می‌باشد. نمودار ۵، متوسط رشدهای اقتصادی بخش‌های مختلف اقتصادی اردن را در طول دهه‌های گذشته نشان می‌دهد. روند نرخ رشد کلی اقتصاد نزولی می‌باشد. همچنین به دلیل سهم بالای خدمات در تولید ناخالص داخلی، روند حرکتی رشد اقتصاد سازگاری بیشتری با نرخ رشد خدمات دارد. نرخ رشد بخش کشاورزی تغییرات بیشتری نسبت به دو بخش دیگر دارد

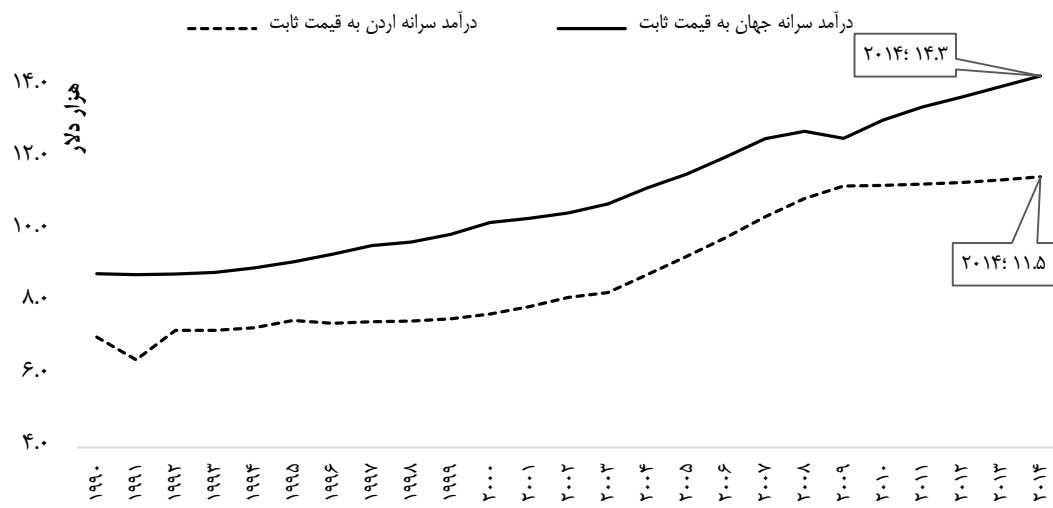
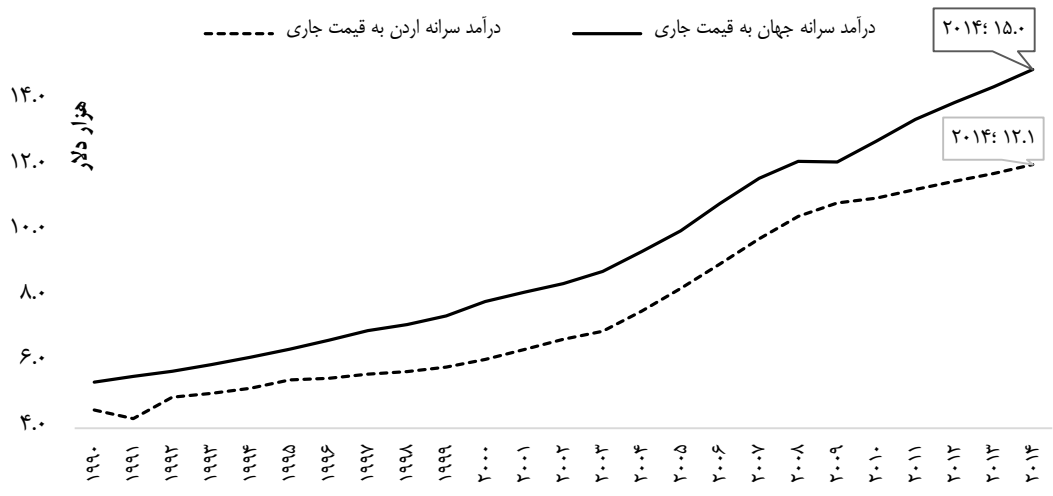
بطوریکه در رونق اقتصادی، بیشترین نرخ رشد را داشته و در مواقع رکود اقتصادی کمترین نرخ رشد را نسبت به دو بخش دیگر دارد.

نمودار ۵- میانگین نرخ رشد بخش‌های سه گانه اقتصادی اردن در دهه‌های متوالی (منبع: محاسبات تحقیق و www.worldbank.org)

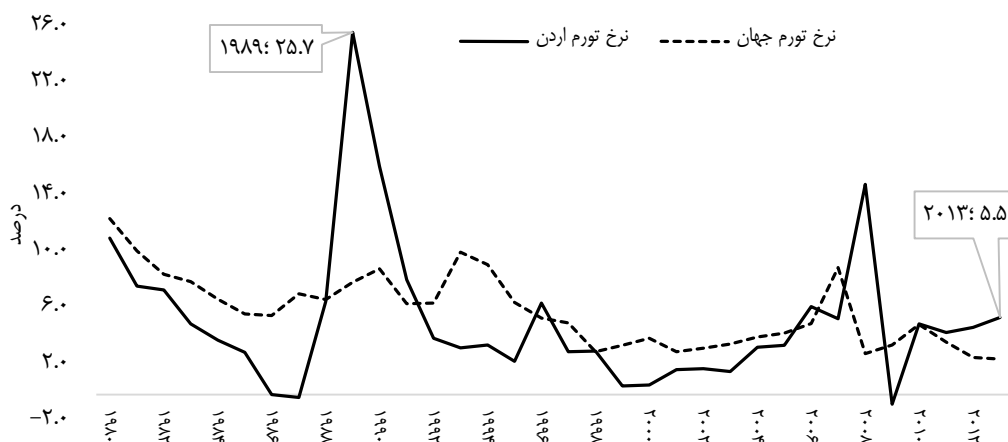
۲-۳- درآمد سرانه

یکی از شاخص‌های اقتصادی که به وسیله آن میزان درآمد افراد یک کشور با دیگر کشورها مقایسه می‌شود، درآمد سرانه می‌باشد. در این شاخص میزان کل درآمد یا تولید ناخالص داخلی کشور به تعداد جمعیت کشور تقسیم می‌گردد. نمودار ۶، درآمد سرانه اردن به قیمت جاری و ثابت سال ۲۰۱۱ در مقایسه با سرانه درآمد جهانی بر اساس شاخص قدرت برابری خرید در طول زمان را نشان می‌دهد. درآمد سرانه اردن در مقایسه با درآمد سرانه جهانی کمتر می‌باشد. درآمد سرانه جهانی به قیمت جاری در سال ۲۰۱۴ حدود ۱۵ هزار دلار بوده است که این مقدار برای اردن حدود ۱۲ هزار دلار می‌باشد، همچنین درآمد سرانه جهانی به قیمت ثابت در سال ۲۰۱۴ حدود ۱۴ هزار دلار و برای کشور اردن حدود ۱۱/۵ هزار دلار بوده است. در طی دوره مطالعه، روند درآمد سرانه اردن به قیمت جاری و ثابت همواره کمتر از متوسط جهانی بوده اما با روند متناسب با میانگین جهانی در حال افزایش می‌باشد.

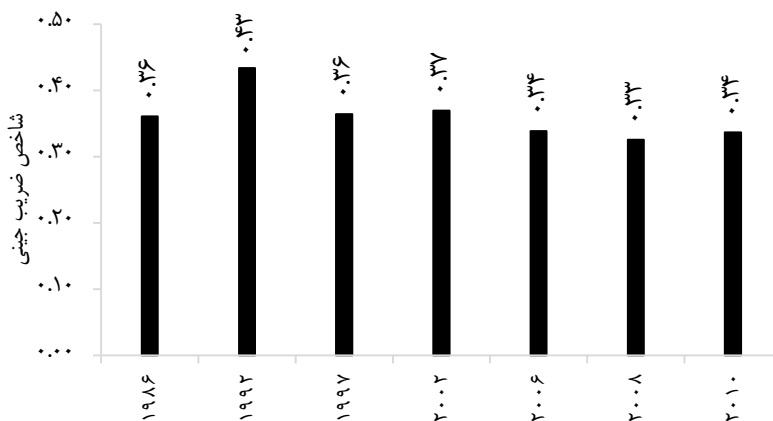
نمودار ۶- درآمد سرانه به قیمت جاری و ثابت بر اساس قدرت برابری خرید (منبع: www.worldbank.org)

در کنار شاخص درآمد سرانه به شاخص نرخ تورم در اردن اشاره می شود. نمودار ۷، نرخ تورم شاخص قیمت مصرف کننده در اردن را در مقایسه با نرخ متوسط تورم جهانی نشان می دهد. بیشترین نرخ تورم در اردن مربوط به سال ۱۹۸۹ با ۲۵/۷ درصد بوده است و کمترین نرخ تورم، ۰/۷- درصد در سال ۲۰۰۹ بوده است. روند نرخ تورم در اردن متغیر بوده است. در مقایسه با نرخ تورم جهانی نیز، نرخ تورم اردن در بیشتر سالها کمتر بوده است اما در چهار سال اخیر تورم اردن از تورم جهانی پیشی گرفته و روند صعودی نیز دارد.

نمودار ۷- نرخ تورم شاخص قیمت مصرف کننده (منبع: www.worldbank.org)

ضریب جینی شاخصی اقتصادی برای محاسبه توزیع ثروت در میان مردم است. بالا بودن این ضریب در یک کشور معمولاً به عنوان شاخصی از بالا بودن اختلاف طبقاتی و نابرابری درآمدی در این کشور در نظر گرفته می شود و کمتر بودن آن نشان از توزیع عادلانه ثروت در بین افراد جامعه دارد. نمودار ۸، شاخص ضریب جینی در اردن را نشان می دهد. شاخص ضریب جینی در اردن روند نزولی را از سال ۱۹۹۲ شروع نموده است. شاخص ضریب جینی اردن در سال ۲۰۱۰، حدود ۰/۳۴ درصد بوده است. این روند نشان از بهبود توزیع درآمد در اردن دارد.

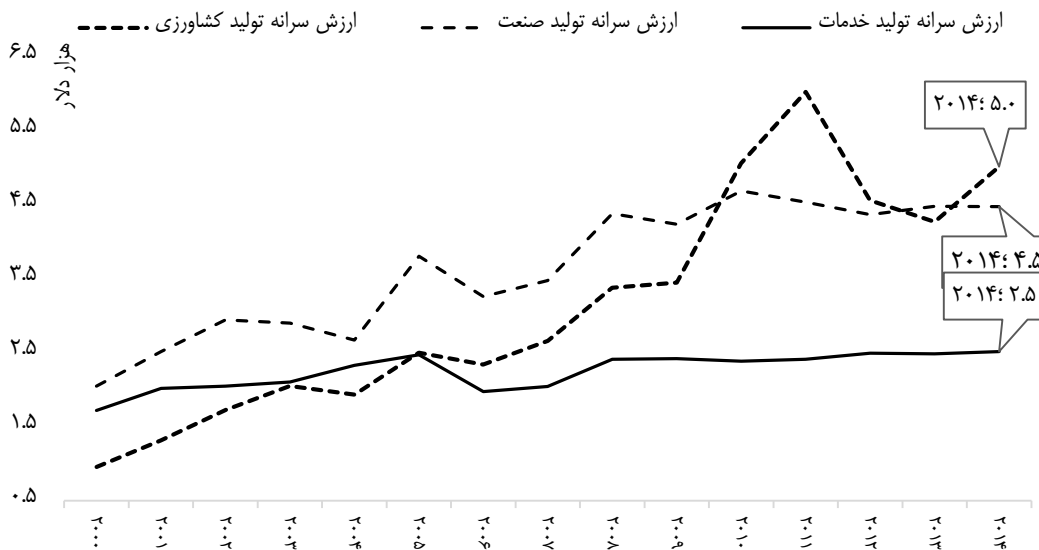

نمودار ۸- شاخص ضریب جینی در اردن (منبع: www.worldbank.org)

۲-۴- ارزش تولید سرانه به ازای هر شاغل بخش های اقتصادی

ارزش تولید سرانه به ازای هر شاغل بخش ها نشان دهنده میزان ارزش تولید هر فرد شاغل در بخش کشاورزی، خدمات و یا صنعت در طی یکسال فعالیت می باشد. نمودار ۹، نشان دهنده ارزش تولید ناخالص سرانه

به ازای هر شاغل در بخش کشاورزی، صنعت و خدمات به قیمت ثابت سال ۲۰۰۵ است. در سال ۲۰۱۴ ارزش تولید هر فرد شاغل در بخش کشاورزی حدوداً دو برابر بخش خدمات است که نشان‌دهنده ارزش بالای تولیدات این بخش در مقایسه با بخش خدمات برای اقتصاد اردن است زیرا اشتغال بخش کاهش پیدا نموده است اما ارزش تولیدات کشاورزی روند افزایش داشته است. روند رشد ارزش تولید هر شاغل صنعتی و کشاورزی نسبت به بخش خدمات روند صعودی بیشتری دارد. ارزش تولیدات هر فرد شاغل در بخش خدمات اردن از دو بخش دیگر کمتر می‌باشد که این مسئله با توجه به سهم بالای بخش خدمات در اقتصاد اردن قابل توجه است زیرا که بخش بیشتر اقتصاد اردن ارزش تولید کمتری نسبت به دو بخش دیگر دارد. همانطور که در نمودار ۹، مشخص شده است، ارزش تولید سرانه هر فرد شاغل به قیمت ثابت سال ۲۰۰۵ در بخش کشاورزی، صنعت و خدمات به ترتیب ۵، ۴/۵ و ۲/۵ هزار دلار در سال ۲۰۱۴ است.

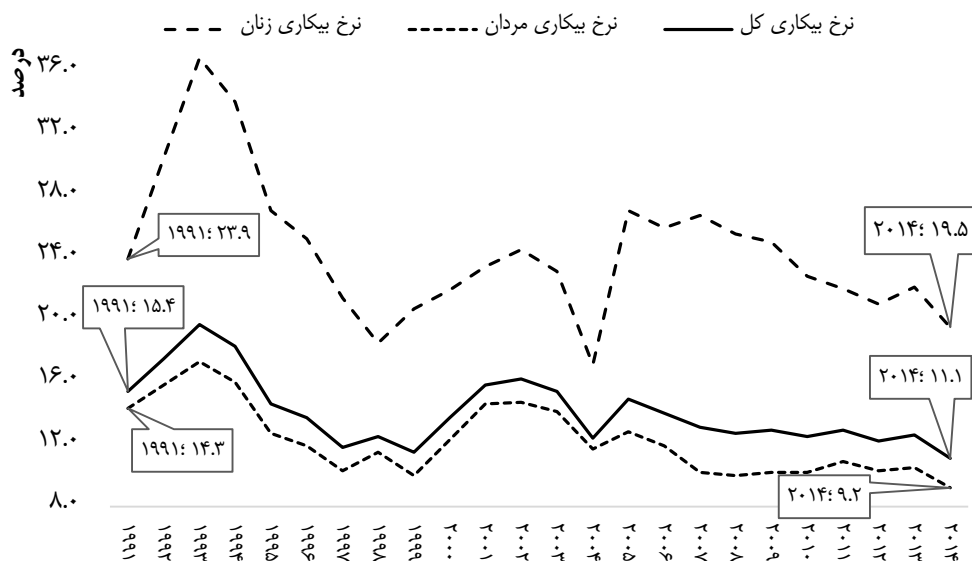

نمودار ۹- ارزش تولید ناخالص سرانه به ازای هر شاغل کشاورزی، صنعت و خدمات به قیمت ثابت سال ۲۰۰۵ (منبع: www.worldbank.org)

۲-۵- جمعیت فعال و نرخ بیکاری

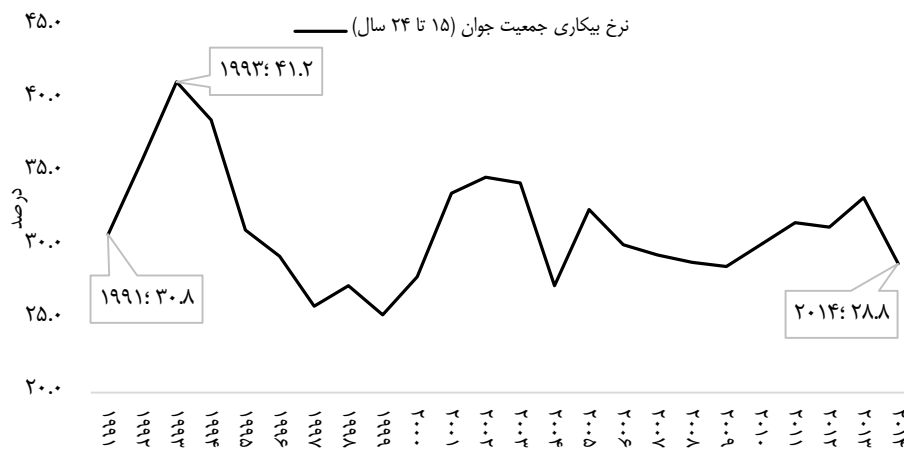
جمعیت در اقتصاد هم به عنوان مصرف کننده در بخش تقاضای بازار و هم به عنوان نیروی کار در بخش عرضه بازار مطرح است. بنابراین وجود جمعیت به عنوان یک اهرم اقتصادی در تولید و خدمات مطرح است. نرخ اشتغال و نرخ بیکاری به عنوان یکی از عوامل اقتصادی مهم است. نمودار ۱۰، نرخ بیکاری کل، نرخ بیکاری زنان و مردان را نمایش می‌دهد. بیشترین نرخ بیکاری مربوط به زنان می‌باشد که ۳۶/۸ درصد در سال ۱۹۹۳ جمعیت بیکار بوده است. در اردن، نرخ بیکاری زنان بیشتر از نرخ بیکاری مردان می‌باشد و این مسئله نشان می‌دهد که

زنان در اردن، نقش مهمی در تأمین نیروی کار ندارند و مشارکت کمتری در فعالیت‌های اقتصادی دارند. کمترین نرخ بیکاری در اردن مربوط به نرخ بیکاری مردان در سال ۲۰۱۴ با ۹/۲ درصد نرخ بیکاری بوده است. در سال ۲۰۱۴، نرخ بیکاری کل در اردن ۱۱/۱ درصد، نرخ بیکاری مردان ۹/۲ درصد و نرخ بیکاری زنان ۱۹/۵ درصد می‌باشد. در سال ۲۰۱۴، نرخ بیکاری زنان تقریباً دو برابر نرخ بیکاری مردان است.

نمودار ۱۰- نرخ بیکاری کل و مرد و زن اردن (منبع: www.worldbank.org)

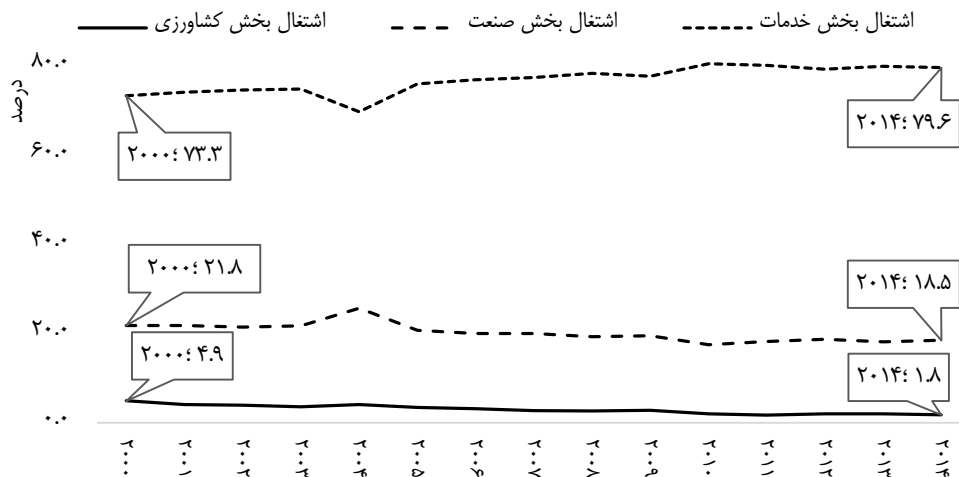
نیروی کار جوان ۱۵ تا ۲۴ ساله به عنوان نیروی کار جویای کار و تازه وارد بازار کار شده، نرخ بیکاری بالاتری نسبت به نرخ بیکاری کل دارد. نمودار ۱۱، نرخ بیکاری افراد جوان ۱۵ تا ۲۴ ساله را در اردن نمایش می‌دهد. بیشترین نرخ افراد جوان بیکار در سال ۱۹۹۳، حدوداً ۴۱/۲ درصد بوده و کمترین نرخ بیکاری ۲۵/۳ درصد در سال ۱۹۹۹ بوده است. نرخ بیکاری نیروی جوان اردن در سال‌های اخیر بجز سال ۲۰۱۴ تقریباً روند فزاینده داشته و در سال ۲۰۱۴ به نرخ ۲۸/۸ درصد کاهش داشته است.

نمودار ۱۱- نرخ بیکاری جمعیت جوان (۱۵-۲۴) اردن (منبع: www.worldbank.org)

۲-۶- سهم اشتغال بخش‌های اقتصادی

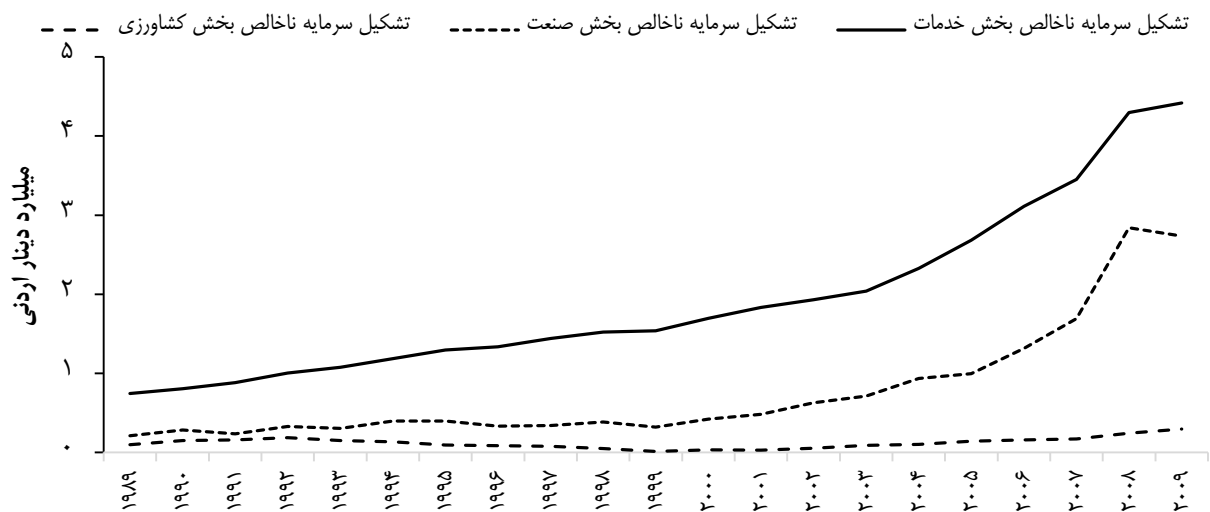
سهم هر کدام از بخش‌های سه‌گانه اقتصادی در اشتغال اردن، نشان دهنده قدرت جذب نیروی کار و ماهیت فعالیت‌های انجام گرفته در کشور را دارد. نمودار ۱۶، نشان‌دهنده میزان سهم اشتغال هر بخش در کشور اردن است. همانطور که مشخص است بیشترین سهم اشتغال مربوط به خدمات است و با گذشت زمان، سهم بخش خدمات از اشتغال افزایش یافته و سهم بخش‌های کشاورزی و صنعت کاهش یافته است. در سال ۲۰۰۰، سهم اشتغال بخش خدمات ۷۳/۳ درصد از کل اشتغال بوده است که این سهم در سال ۲۰۱۴ به ۷۹/۶ درصد افزایش یافته است اما در مقابل سهم بخش صنعت و کشاورزی در سال ۲۰۰۰، برترتیب از ۲۱/۸ و ۴/۹ درصد به ۱۸/۵ و ۱/۸ درصد کاهش پیدا نموده است. بخش کشاورزی اردن سهم کمی از اشتغال اردن را داراست البته شایان ذکر است که بخش کشاورزی با داشتن سهم ۱/۸ درصدی از اشتغال توانسته است سهم ۳/۸ درصدی از تولید ناخالص ملی را به خود اختصاص دهد.

نمودار ۱۲- اشتغال بخش‌های مختلف اقتصادی اردن (www.worldbank.org)

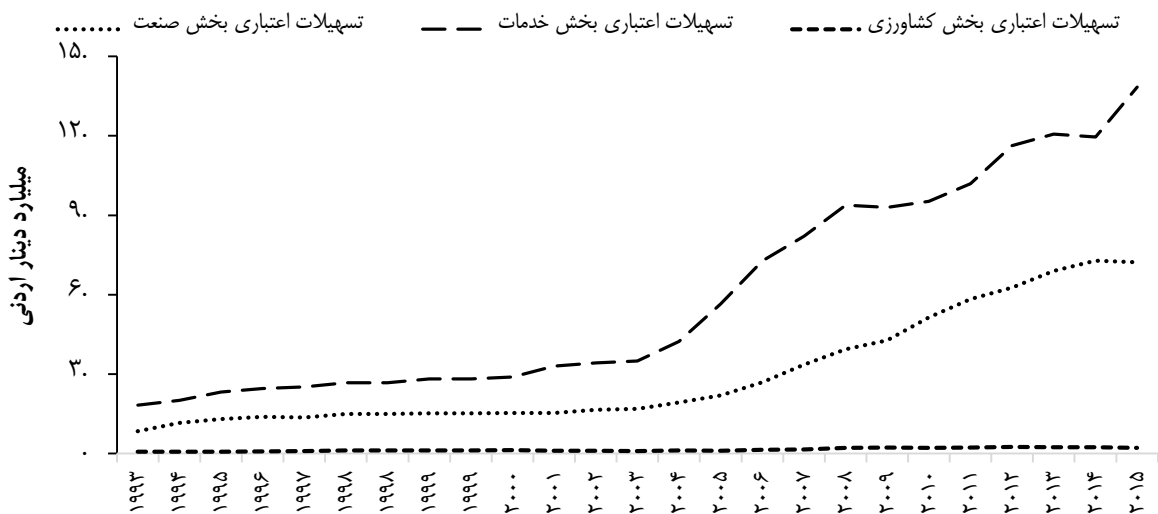
۲-۷- میزان سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی

یکی از عوامل تولید در کلیه بخش‌های اقتصادی، سرمایه‌گذاری می‌باشد. وجود موجودی سرمایه کافی و سرمایه‌گذاری‌های سالانه باعث افزایش تولید و عملکرد در بخش خواهد شد. نمودار ۱۳، تشکیل سرمایه ناخالص اردن به تفکیک بخش‌های اقتصادی را نشان می‌دهد. تشکیل سرمایه در بخش خدمات به نسبت بخش صنعت و کشاورزی همراه بالاتر بوده است و از ۰/۷ میلیارد دینار اردنی در سال ۱۹۸۹ به ۴/۴ میلیارد دینار اردنی در سال ۲۰۰۹ رسیده است. تشکیل سرمایه ناخالص بخش صنعت نیز همواره از بخش کشاورزی بالاتر بوده است و از ۰/۲ میلیارد دینار اردنی سال ۱۹۸۹ به ۲/۷ میلیارد دینار اردنی سال ۲۰۰۹ افزایش یافته است. بخش کشاورزی نیز کمترین تشکیل سرمایه را در اردن دارد و از ۰/۱ میلیارد دینار اردنی سال ۱۹۸۹ به ۰/۳ میلیارد دینار اردنی در سال ۲۰۰۹ افزایش یافته است. رشد تشکیل سرمایه ناخالص بخش کشاورزی نسبت به دو بخش دیگر نیز اندک می‌باشد.

نمودار ۱۳- تشکیل سرمایه ناخالص بخش‌های مختلف اقتصادی اردن (منبع: www.dos.gov.jo)

نمودار ۱۴، میزان تسهیلات پرداختی به بخش‌های مختلف اقتصادی اردن را نمایش می‌دهد. بخش خدمات اردن بیشترین تسهیلات را بخود اختصاص داده است، این بخش شامل فعالیت‌های حمل و نقل و ذخیره‌سازی، امور مالی و بیمه‌ای، خدمات عمومی، تجارت و بازرگانی می‌شود. بخش صنعت نیز شامل فعالیت‌های معدن، صنعت و ساخت و ساز می‌شود. بخش کشاورزی نیز شامل فعالیت‌های زراعی، دامی، باغات، جنگلداری و شیلات است. تخصیص اعتبارات به بخش صنعت و خدمات روند صعودی داشته است اما در بخش کشاورزی در سال‌های اخیر روند نزولی بوده است. همچنین میزان اعتبارات بخش کشاورزی در مقایسه با دو بخش دیگر بسیار اندک است.

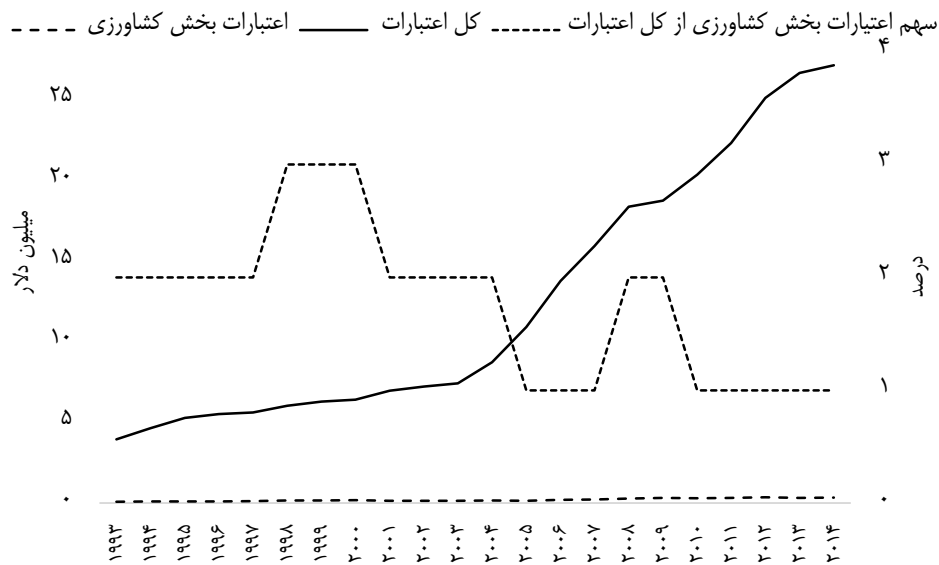

نمودار ۱۴- تسهیلات پرداختی به بخش‌های مختلف اقتصادی اردن (منبع: www.dos.gov.jo)

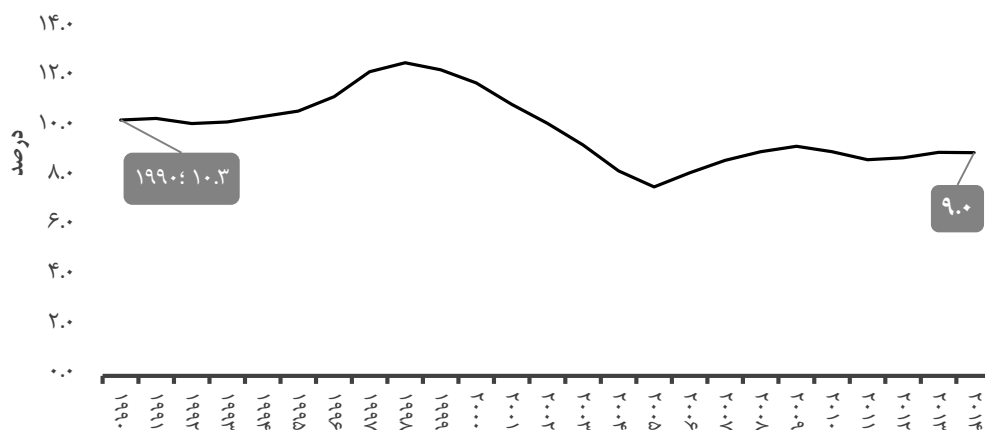
۲-۸- نرخ سود انواع تسهیلات بانکی

بخش‌های مختلف اقتصادی، اعتباراتی برای تسهیل کسب و کار و کمک به فرآیند تولید دریافت می‌نمایند. بخش کشاورزی با توجه به ماهیت آن، نیازمند اعتبارات و تسهیلات می‌باشد. بخش کشاورزی همواره شامل سیاست‌های حمایتی اعتباری بوده است. نمودار ۱۵، اعتبارات بخش کشاورزی و کل اعتبارات پرداختی را در طول زمان نشان می‌دهد. سهم اعتبارات بخش کشاورزی اردن روند نزولی داشته و از ۲ درصد سال ۱۹۹۸، به یک درصد سال ۲۰۱۴ نزول پیدا نموده است. روند کاهش سهم اعتبارات بخش کشاورزی همراه با کاهش سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص ملی بوده است. برخلاف بخش کشاورزی، اعتبارات بخش خدمات و صنعت روند افزایشی داشته است.

نمودار ۱۵- اعتبارات بخش کشاورزی در مقایسه با کل اعتبارات پرداختی اردن (منبع: <http://faostat3.fao.org>)

نمودار ۱۶، نرخ سود اعتبارات در اردن را در طول دوره ۲۵ سال نشان می‌دهد. برای تعیین نرخ سود اعتبارات به نرخ بهره و تورم موجود در کشور توجه می‌شود. روند کارمزد اعتبارات اردن با توجه به شرایط کشور اردن، نزولی بوده است و از ۱۰/۳ درصد سال ۱۹۹۰ به ۹ درصد سال ۲۰۱۴ نزول پیدا نموده است.

نمودار ۱۶- نرخ کارمزد اعتبارات اردن (منبع: www.worldbank.org)

وام‌های بخش کشاورزی اردن در چهار بخش وام‌های فصلی، کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت ارائه می‌شود. جدول ۱، وام‌های کشاورزی پرداختی توسط تعاونی اعتبارات کشاورزی اردن را نشان می‌دهد. اعتبارات پرداختی تمام جنبه‌های کشاورزی را در بر گرفته است. این وام‌ها از ایجاد باغات کشاورزی تا حمل و نقل محصولات تولید شده به محل عرضه محصول را شامل می‌شود.

جدول ۱- وام‌های پرداختی به کشاورزان اردنی (تعاونی اعتبارات کشاورزی اردن)^۱

موارد مصرف وام	نوع وام	زمان	مقدار وام (دینار) *
نهاده تولید محصولات زراعی و دامی	فصلی	کمتر از ۱۲ ماه	۵۰ هزار دینار
نهاده‌های تولید محصولات زراعی بیشتر از یکسال و کمتر از دوسال	کوتاه‌مدت	بیشتر از ۱۲ ماه و کمتر از ۲۴ ماه	۵۰ هزار دینار
احداث مزرعه موز	میان‌مدت	۶ سال	
احداث مزرعه مرکبات	میان‌مدت	۱۰ سال	
احداث گلخانه پلاستیکی	میان‌مدت	۶ سال	
احداث گلخانه شیشه‌ای	میان‌مدت	۱۰ سال	
احداث باغ سبزیجات، درختان مثمر، تزئینی و ...	میان‌مدت	۸ سال	
خرید ماشین آلات تهویه‌دار بمنظور صادرات محصولات	میان‌مدت	۸ سال	۲۵ هزار دینار
خرید تراکتور و ادوات زراعی	میان‌مدت	۸ سال	
خرید تانکر آب، ماشین آلات	میان‌مدت	۸ سال	۱۵ هزار دینار
مشارکت در ایجاد شرکت خدماتی کشاورزی	میان‌مدت	۵ سال	حداکثر ۱۰ هزار دینار
ساخت مسکن روستایی	میان‌مدت	۱۰ سال	۱۰ هزار دینار
مشارکت در یکپارچه‌سازی اراضی	میان‌مدت	۱۰ سال	۳۰ هزار دینار
مشارکت در پروژه حفاظت از خاک، ساختمان و دیوارهای حائل مزرعه	بلندمدت	۱۲ سال	
کاشت انواع درختان (زیتون؛ نخل، میوه، بادام و ...)	بلندمدت	۱۲ سال	

• در مواردی که مبلغ مشخصی برای آن مشخص نشده است بسته به طرح و بصورت حضوری مبلغ تعیین می‌گردد.

جدول ۲، نرخ بهره وام‌های پرداختی تعاونی اعتبارات کشاورزی اردن را نشان می‌دهد. در این جدول، بر حسب نوع وام (فصلی، کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت) و زمان بازپرداخت، نرخ بهره تعیین شده است..

^۱ <http://www.jordan.gov.jo/>

جدول ۲-سیاست طرح‌های اعتباری مستقیم اردن

نوع وام	مبلغ وام (دینار)	نرخ بهره (درصد)
وام‌های فصلی و کوتاه‌مدت	۱ تا ۵ هزار	۶/۵
	۵ هزار تا ۱۰ هزار	۷
	۱۰ هزار تا ۱۵ هزار	۷/۵
	۱۵ هزار تا ۲۰ هزار	۸
	۲۰ هزار تا ۳۰ هزار	۸/۵
	بیشتر از ۳۰ هزار	۹
وام‌های میان‌مدت و بلندمدت	۱ تا ۱۰ هزار	۶/۵
	۱۰ هزار تا ۱۵ هزار	۷
	۱۵ هزار تا ۲۰ هزار	۷/۵
	۲۰ هزار تا ۳۰ هزار	۸
	۳۰ هزار تا ۵۰ هزار	۸/۵
	بیش از ۵۰ هزار	۹

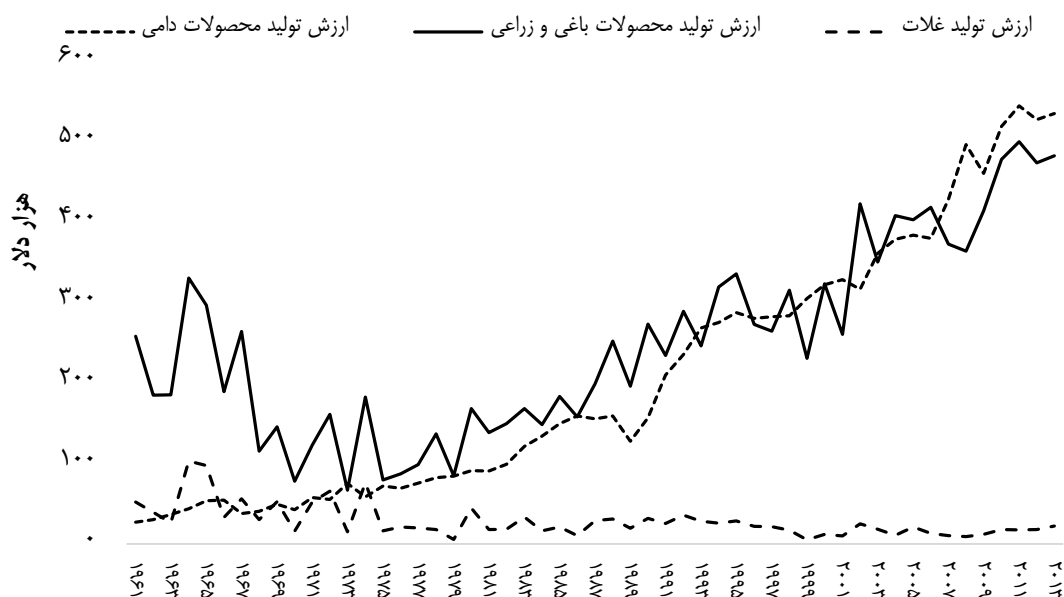
منبع: تعاونی اعتبارات کشاورزی اردن سال ۲۰۱۵

۳- اقتصاد کشاورزی اردن

در این قسمت از مطالعه به ارائه اطلاعات در خصوص ارزش و مقدار تولید، عرضه، تراز تجاری، قوانین تجارت، مقادیر و ارزش صادرات و واردات و همچنین سیاست‌های تولید و دستیابی به خودکفایی تولیدات اساسی کشاورزی بررسی می‌گردد.

۳-۱- ارزش تولیدات کشاورزی به تفکیک زیربخش‌ها

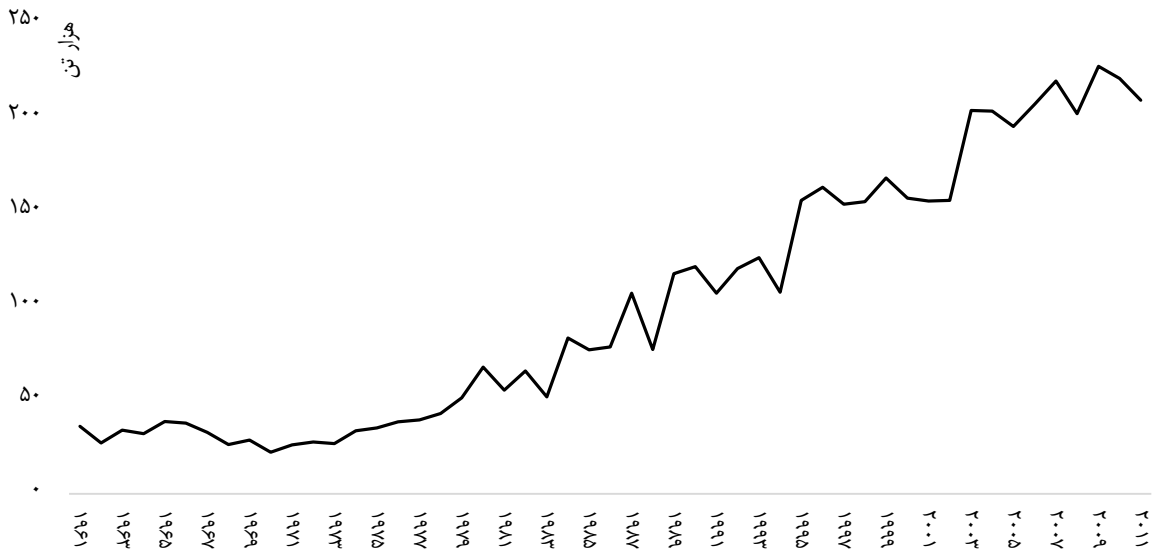
بخش کشاورزی خود از سه بخش زراعت، باغبانی و دامپروری تشکیل شده است. نمودار ۱۷، ارزش تولیدات زراعی-باغی، دامی و غلات در کشور اردن به قیمت ثابت سال ۲۰۰۴-۲۰۰۶ را در طول زمان نشان می‌دهد. همانطور که در نمودار مشخص است، ارزش تولیدات محصولات زراعی و باغی، دامی در طی زمان روند رو به رشد داشته است. ارزش تولیدات زراعی و باغی مشابه ارزش تولید محصولات دامی است اما ارزش تولید غلات، با گذشت زمان روند نزولی داشته است.

نمودار ۱۷- ارزش تولیدات کشاورزی به تفکیک زیربخش‌ها به قیمت ثابت سال ۲۰۰۴-۲۰۰۶ (<http://faostat3.fao.org>)

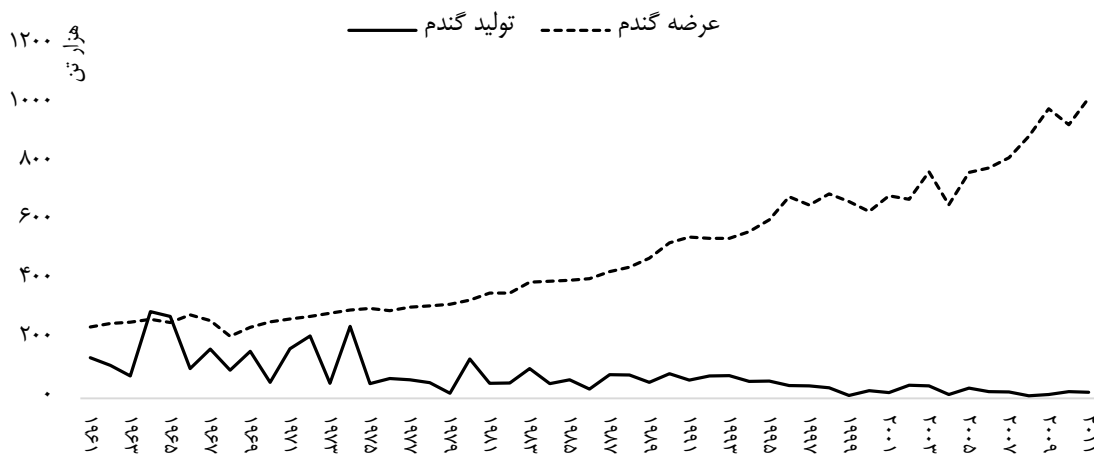
۲-۳- تولید و عرضه محصولات کشاورزی و غذایی مهم

کشور اردن از جمله کشورهایی است تولیدات کشاورزی اندکی دارد. نمودار ۱۸، میزان عرضه برنج کشور اردن را نشان می‌دهد. طبق گزارش فائو، اردن فاقد تولید برنج بوده و میزان عرضه برنج نیز در طول زمان با رشد جمعیت در این کشور صعودی بوده است. میزان عرضه نیز با استفاده از تولید داخل به اضافه واردات و کم کردن صادرات و همچنین در نظر گرفتن میزان تغییرات انبار محاسبه می‌شود. میزان عرضه در سال ۱۹۶۱ حدود ۳۶ هزار تن بوده که در سال ۲۰۱۱ به ۲۱۰ هزار تن افزایش یافته است.

نمودار ۱۸- عرضه پرنج در اردن (منبع: www.usda.gov)

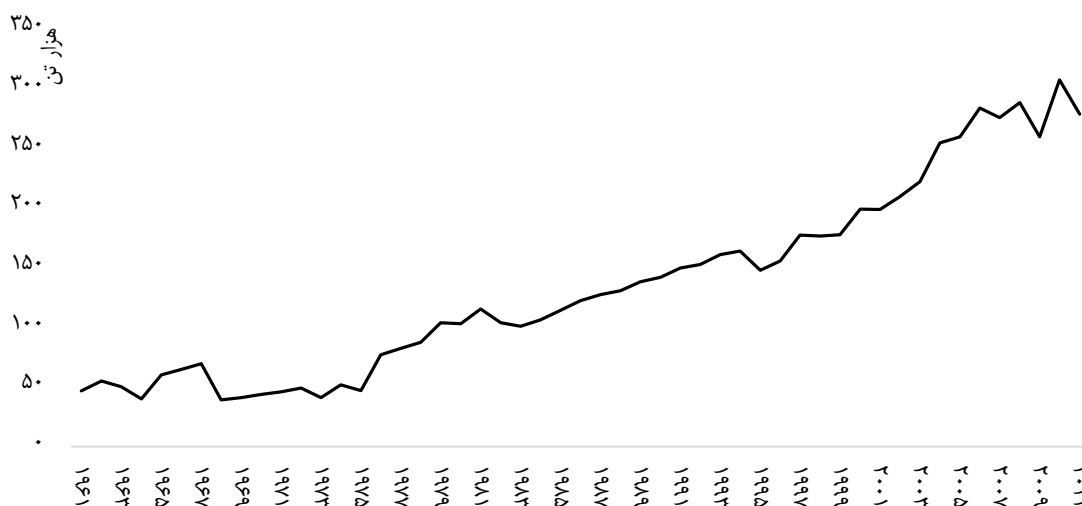
نمودار ۱۹، میزان تولید و عرضه گندم در اردن را نمایش می‌دهد. میزان تولید گندم در اردن بسیار اندک بوده و با گذشت زمان نیز نزول پیدا نموده است اما میزان عرضه گندم رشد داشته است. تولید گندم در سال ۱۹۶۱ حدود ۱۳۸ هزار تن بوده که در سال ۲۰۱۱ به ۲۰ هزار تن کاهش پیدا نموده است اما در مقابل عرضه گندم از ۲۴۳ هزار تن سال ۱۹۶۱ به یک میلیون تن سال ۲۰۱۱ افزایش یافته است.

نمودار ۱۹- تولید و عرضه گندم در اردن (منبع: www.usda.gov)

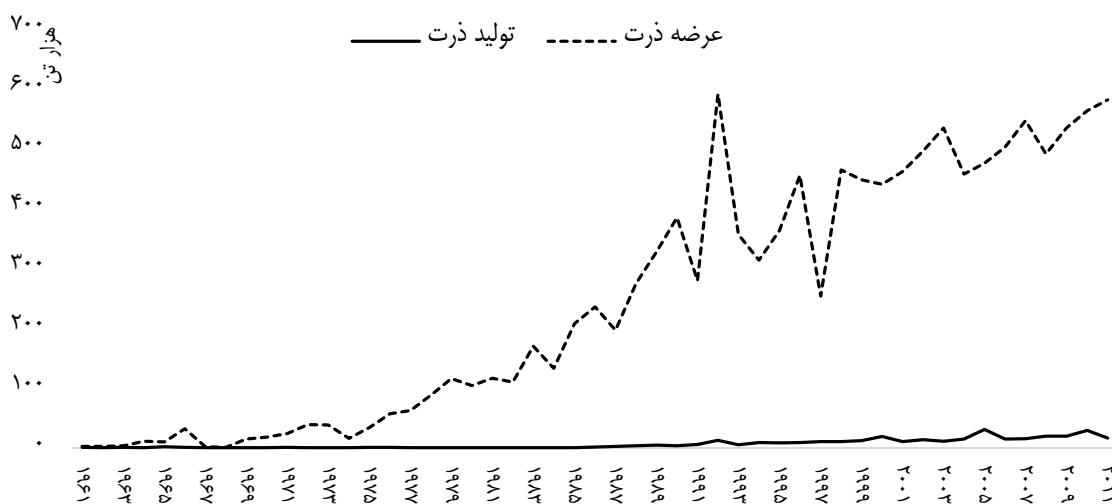
شکر از جمله محصولات اساسی است که به عنوان نهاده در صنایع غذایی استفاده می‌شود. نمودار ۲۰، میزان تولید و عرضه شکر اردن را در طول سال‌های متمادی نشان می‌دهد. کشور اردن تولید کننده شکر نبوده

است و تأمین این نهاده از طریق واردات صورت می‌گیرد. میزان عرضه شکر در سال ۱۹۶۱ حدود ۴۷ هزار تن بوده که به ۲۷۸ هزار تن در سال ۲۰۱۱ افزایش یافته است.

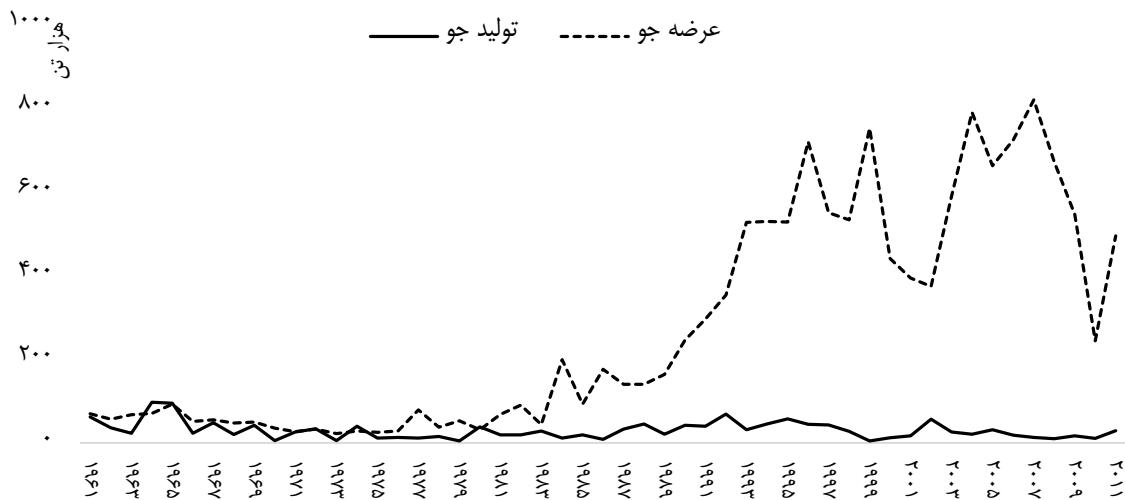
نمودار ۲۰- تولید و عرضه شکر در اردن (منبع: www.usda.gov)

ذرت جزء محصولات اساسی در کشاورزی محسوب می‌شود که بیشتر برای تغذیه دام و طیور استفاده می‌گردد. اردن تولیدکننده ذرت محسوب نمی‌شود اما در سال‌های اخیر روند صعودی اندک تولید را در پیش گرفته است اما بیشتر نیازهای داخلی خود را از طریق واردات تأمین می‌نماید. میزان عرضه ذرت در سال ۱۹۶۱ حدود ۲ هزار تن بوده که به ۵۶۰ هزار تن در سال ۲۰۱۱ افزایش یافته است. میزان تولید ذرت اردن نیز بسیار اندک است، در سال ۲۰۱۱ تنها ۱۶ هزار تن ذرت تولید شده است.

نمودار ۲۱- تولید و عرضه ذرت در اردن (منبع: www.usda.gov)

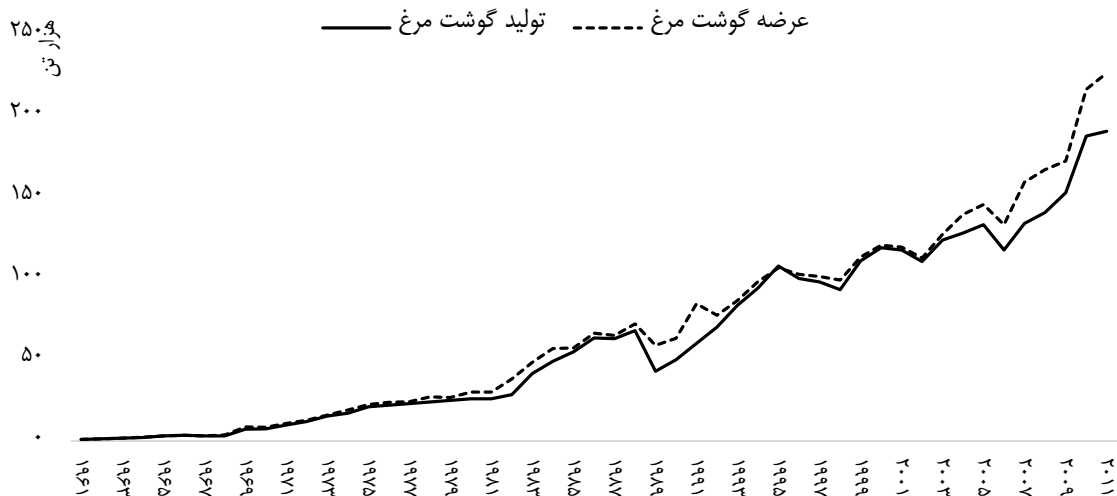
نمودار ۲۲، میزان تولید و عرضه جو در اردن را نشان می‌دهد. تولید جو در اردن بسیار اندک می‌باشد و روند عرضه ذرت از سال ۱۹۸۳ افزایش یافته است اما در سال‌های اخیر افت نموده است. میزان تولید جو از سال ۱۹۶۱ تا سال ۲۰۱۱ کاهش داشته است. میزان عرضه نیز از ۵۷ هزار تن سال ۱۹۶۱ به ۴۹۴ هزار تن افزایش یافته است.

نمودار ۲۲- تولید و عرضه جو در اردن (منبع: www.usda.gov)

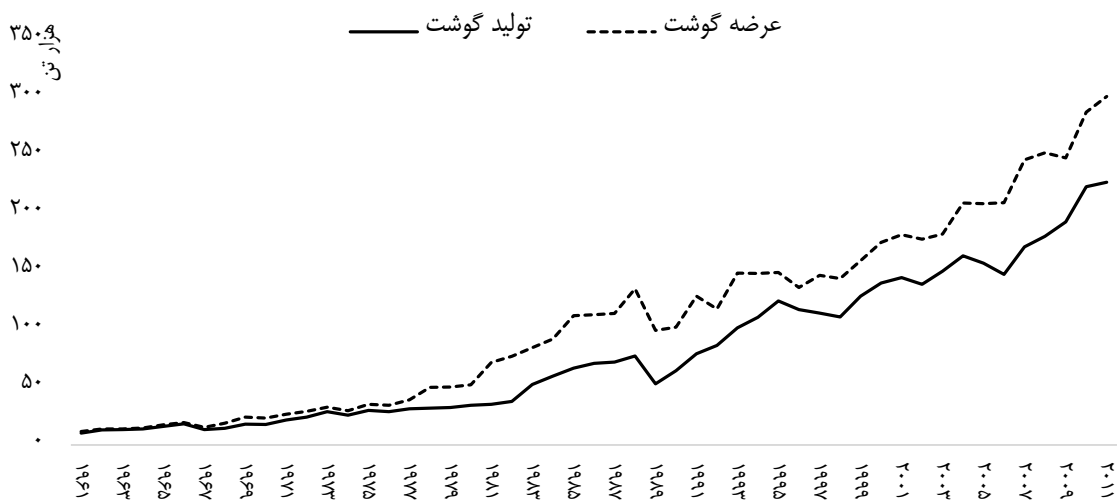
کشور اردن در تولید گوشت مرغ روند صعودی داشته که تولید و عرضه این محصول در سال‌های اخیر افزایش زیادی داشته است. نمودار ۲۳، میزان عرضه و تولید گوشت مرغ را در اردن نشان می‌دهد. مشخص است کشور اردن توانسته است تا حدود میزان عرضه گوشت مرغ را از تولید داخل تأمین نماید. میزان تولید گوشت مرغ در سال ۱۹۶۱ حدود هزار تن بوده که به ۱۹۰ هزار تن در سال ۲۰۱۱ افزایش یافته است. میزان عرضه نیز همانند تولید گوشت مرغ در اردن بوده که از هزار تن سال ۱۹۶۱ به ۲۲۶ هزار تن سال ۲۰۱۱ افزایش یافته است.

نمودار ۲۳- تولید و عرضه گوشت مرغ در اردن (منبع: www.usda.gov)

گوشت گوساله نیز همانند گوشت مرغ، میزان تولید و عرضه آن روند صعودی در اردن دارد. این مسأله نشان از اهمیت سیاست‌گذاران اردن به تأمین پروتئین روزانه از منشأ حیوانی دارد. نمودار ۲۴، مقدار تولید و عرضه گوشت گوساله در کشور اردن را نشان می‌دهد. با توجه به اختلاف بین تولید و عرضه گوشت گوساله، بخش قابل توجهی از گوشت گوساله اردن از طریق واردات تأمین می‌شود. میزان تولید گوشت مرغ از ۱۴ هزار تن سال ۱۹۶۱ به ۲۲۶ هزار تن سال ۲۰۱۱ افزایش یافته است. میزان عرضه نیز از ۱۴ هزار تن سال ۱۹۶۱ به ۳۰۰ هزار تن سال ۲۰۱۱ افزایش یافته است.

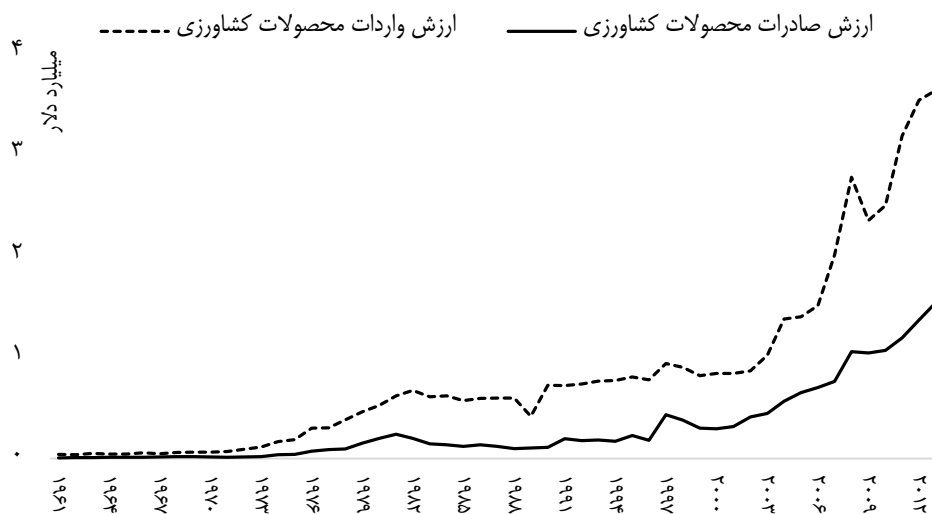

نمودار ۲۴- تولید و عرضه گوشت گوساله در اردن (منبع: www.usda.gov)

با توجه به میزان تولید و عرضه محصولات اساسی کشاورزی اردن مشخص است که اردن وابستگی زیادی به واردات محصولات زراعی دارد. این مسئله بحث امنیت غذایی را به چالش کشیده و کشور اردن را در معرض تغییرات قیمت جهانی محصولات کشاورزی قرار می‌دهد.

۳-۳- تراز تجاری (بازرگانی) محصولات کشاورزی

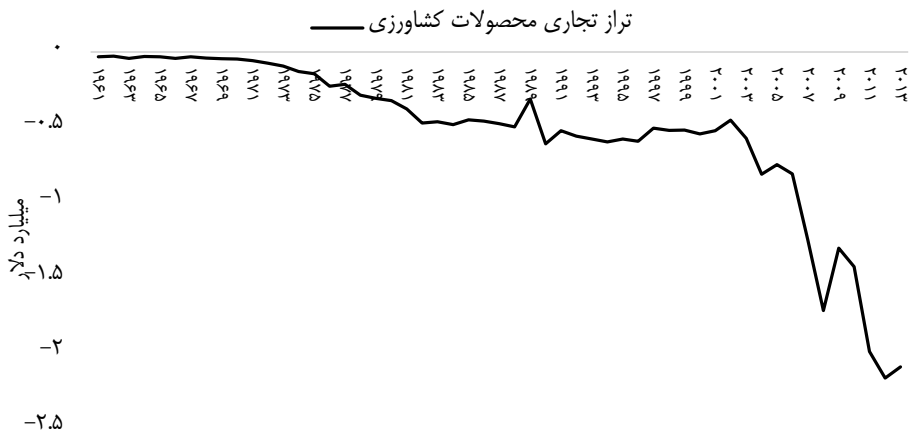
با استفاده از صادرات و واردات محصولات کشاورزی می‌توان از مزیت‌های مطلق و نسبی در کشاورزی کشور بهره برد. محصولاتی که در کشور شرایط تولید آنها وجود ندارد، از درگاه واردات مبادرت به تأمین می‌گردد و تولید محصولاتی که صرفه اقتصادی داشته و در کشور تولید آنها به صرفه بوده و مازاد تولید وجود دارد، صادرات انجام می‌شود. نمودار ۲۵، ارزش صادرات بخش کشاورزی را در کنار ارزش واردات اردن نشان می‌دهد. در نمودار مشخص است که ارزش واردات همواره از ارزش صادرات محصولات کشاورزی بیشتر بوده و بخش کشاورزی ارزبری قابل توجه از اردن داشته است.

نمودار ۲۵- مقدار ارزشی صادرات و واردات محصولات کشاورزی اردن (www.faostat3.fao.org)

نمودار ۲۶، تراز تجاری محصولات کشاورزی اردن که از تفاضل ارزش صادرات به ارزش واردات محاسبه شده است را نمایش می‌دهد. در تمامی سال‌های تراز تجاری محصولات کشاورزی اردن منفی بوده و این روند با گذشت زمان روند صعودی داشته است، یعنی با گذر زمان رشد ارزش واردات محصولات نسبت به ارزش صادرات آن بیشتر بوده است. علت این موضوع نیز کاهش تولید محصولات کشاورزی و افزایش عرضه آن‌ها توسط رشد

جمعیت کشور اردن است. کسری تراز تجاری اردن از ۳۰۰ میلیون دلار سال ۱۹۶۱ به ۲/۱ میلیارد دلار سال ۲۰۱۳ افزایش یافته است.

نمودار ۲۶- تراز تجاری محصولات کشاورزی اردن (www.faostat3.fao.org)

۳-۴- قوانین تجارت محصولات کشاورزی

در کشور اردن وزارت کشاورزی مسئول توسعه و مجری سیاست‌های بخش کشاورزی است. در کنار وزارتخانه، مرکز ملی مطالعات و توسعه کشاورزی^۱ (NCARE) مسئول انجام مطالعات، تحقیق، آموزش و گسترش خدمات برای کشاورزان است همچنین تعاونی اعتبارات کشاورزی^۲ (ACC) مسئول اعتبارات بخش کشاورزی و تأمین مالی تعاونی‌های روستایی می‌باشد. وزارت آب و آبیاری نیز مسئول سیاست‌های بخش آب است.

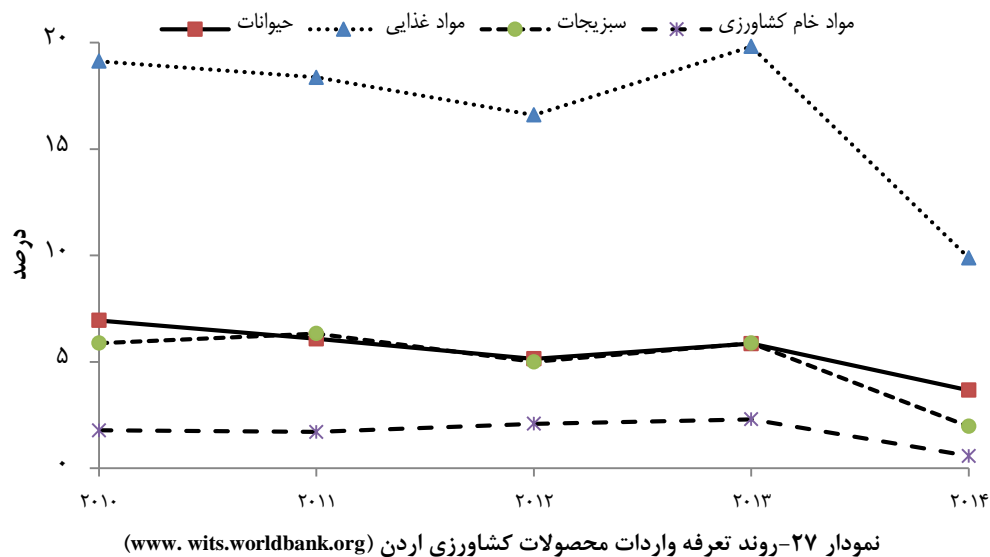
سیاست‌های تجاری کشاورزی اردن، با پیوستن به سازمان تجارت جهانی (WTO) در سال ۲۰۰۰ تغییر پیدا نموده است. تعرفه محصولات کشاورزی طی سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۵ به ۱۶/۸ درصد کاهش پیدا نموده است که شامل ۹۴۶ خط تعرفه‌ای می‌شود. نوشیدنی‌ها، و تنباکو بیشترین تعرفه را دارند که حدود ۶۵/۲ درصد تعرفه شامل ۷۶ خط تعرفه می‌شود. میوه و سبزیجات نیز تعرفه ۱۸/۲ درصدی دارند که ۲۷۰ خط را شامل می‌شود.

^۱ National Center for Agricultural Research and Extension

^۲ Agricultural Credit Corporation

تحت موافقت‌نامه‌های تجاری مختلف، واردات محصولات کشاورزی از امارات، اسرائیل، سنگاپور، ترکیه، امریکا، انجمن تجارت آزاد اروپا^۱ و انجمن تجارت بذر و غلات^۲ و بسته به کشور واردکننده نرخ تعرفه کاهش پیدا نموده است، دامنه تغییرات تعرفه از ۳/۴ درصد تا ۱۶/۳ درصد بوده است. همچنین واردات برخی مواد غذایی و محصولات کشاورزی نیازمند اخذ مجوز می‌باشد. سازمان غذا و داروی اردن مسئول صدور مجوز واردات محصولات کشاورزی و حیوانی می‌باشد (گزارش سازمان تجارت جهانی، ۲۰۱۵).

تعرفه واردات محصولات کشاورزی اردن بر اساس تقسیم بندی ارائه شده در بانک جهانی طی ۴ سال اخیر در نمودار ۲۷، گزارش شده است. در این تقسیم‌بندی چهار گروه حیوانات، مواد غذایی، سبزیجات و مواد خام کشاورزی ارائه شده است. همانطور که مشاهده می‌شود بالاترین تعرفه واردات مربوط به مواد غذایی بوده است. همانطور که از روند تغییرات تعرفه واردات گروه های کالای کشاورزی در نمودار ۲۷ مشاهده می‌شود تعرفه واردات سبزیجات، مواد غذایی، مواد خام کشاورزی و حیوانات روند نزولی دارند.

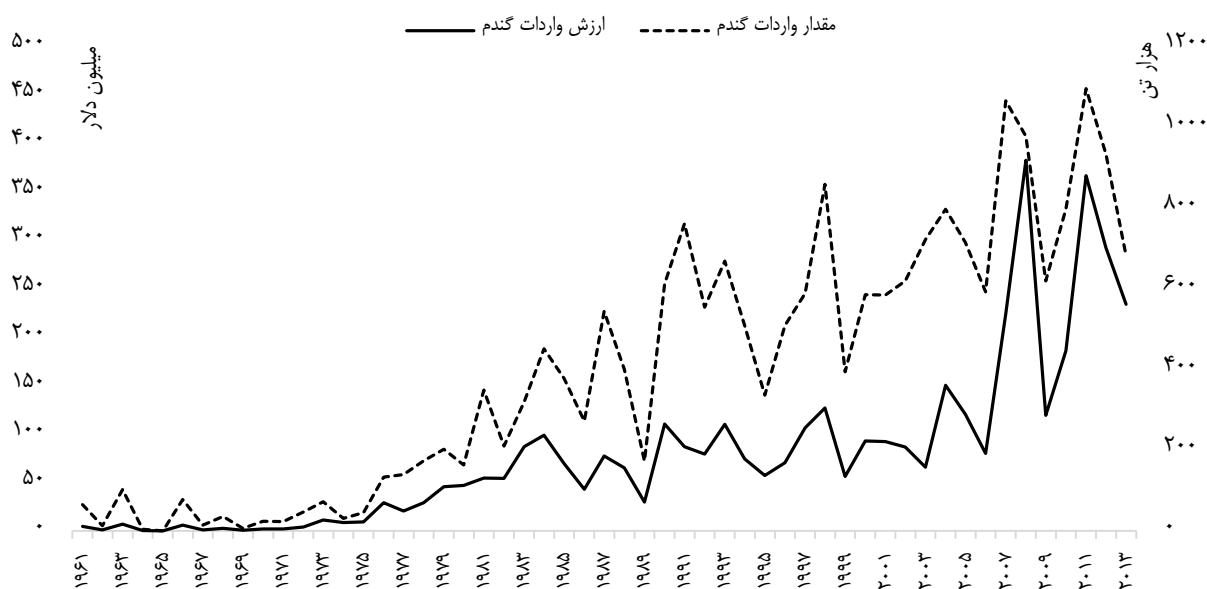

^۱ European Free Trade Association

^۲ The Grain and Feed Trade Association

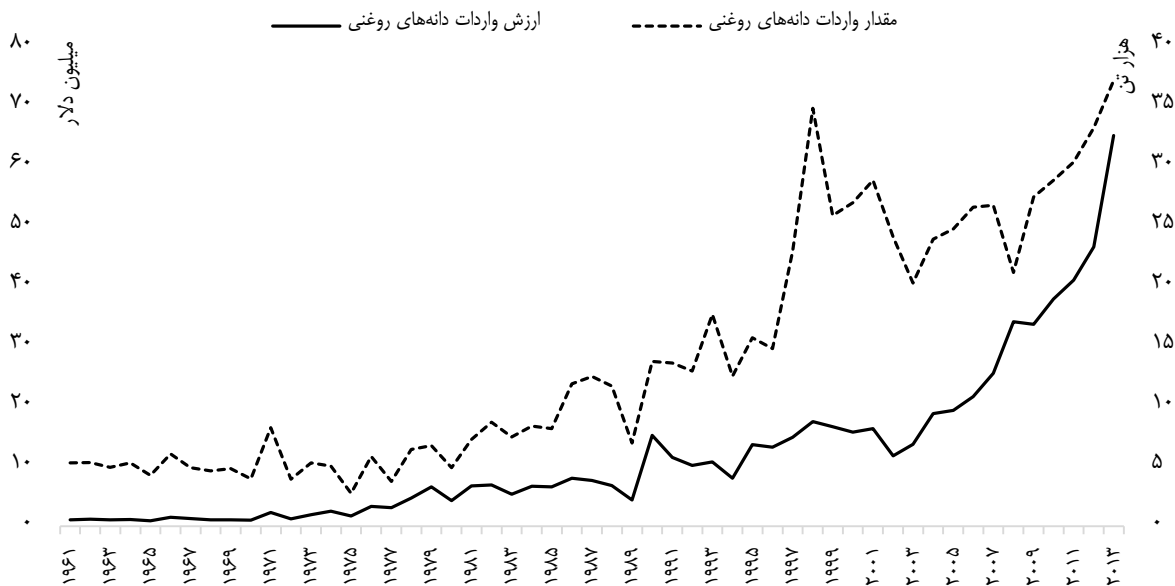
۳-۵- مقادیر و ارزش واردات محصولات اساسی کشاورزی

با توجه به اهمیت موضوع امنیت غذایی و حفظ آن، بحث واردات محصولات اساسی کشاورزی مطرح می‌شود. گندم به عنوان یکی از اساسی‌ترین محصولات سبذ غذایی نقش فراوانی در تأمین انرژی روزانه افراد دارد. نمودار ۲۸، ارزش واردات و مقدار واردات گندم اردن را نشان می‌دهد. مقدار وزنی واردات گندم در محور افقی سمت راست و ارزش واردات گندم اردن در محور عمودی سمت چپ نشان داده شده است. روند واردات گندم اردن در طی زمان روند رو به رشد بوده که همراه با تغییرات زیاد بوده است. مقدار واردات گندم در سال ۱۹۶۱ حدود ۶۴ هزار تن بوده که به ۶۸۱ هزار تن در سال ۲۰۱۳ افزایش یافته است. ارزش واردات گندم نیز از ۴۰۰ هزار دلار سال ۱۹۶۱ به ۲۳۳ میلیون دلار در سال ۲۰۱۳ افزایش یافته است.

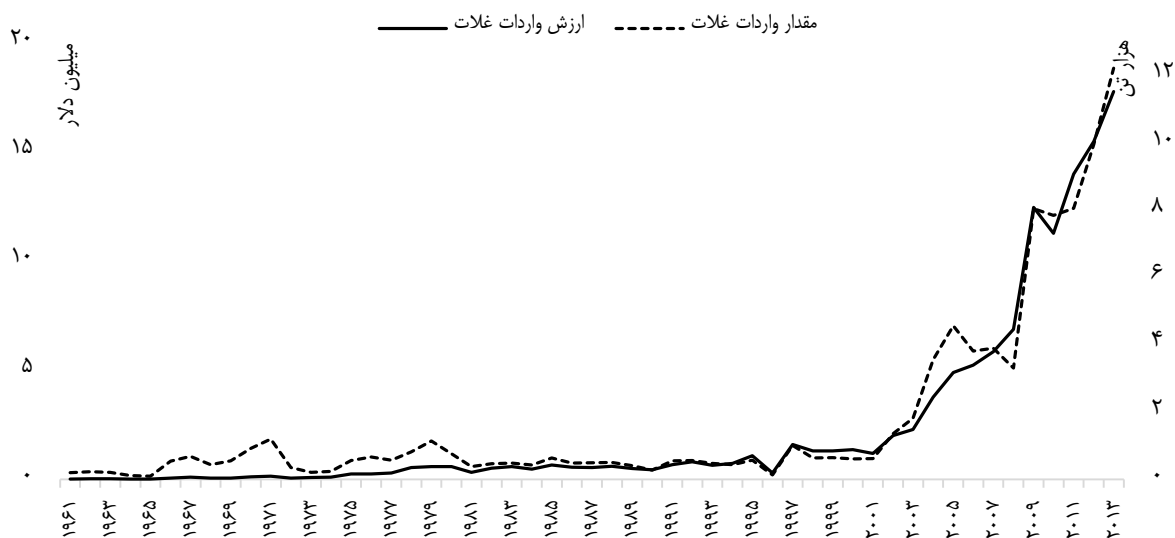
نمودار ۲۸- ارزش و مقدار واردات گندم در اردن (منبع: www.faostat3.fao.org)

در نمودار ۲۹، ارزش واردات دانه‌های روغنی در محور عمودی سمت راست و مقدار واردات دانه‌های روغنی در محور عمودی سمت چپ نمایش داده شده است. مقدار واردات دانه‌های روغنی از ۵ هزار تن سال ۱۹۶۱ به ۳۷۰ هزار تن سال ۲۰۱۳ رسیده است. ارزش واردات دانه‌های روغنی نیز از یک میلیون دلار سال ۱۹۶۱ به ۶۵ میلیون دلار سال ۲۰۱۳ افزایش یافته است.

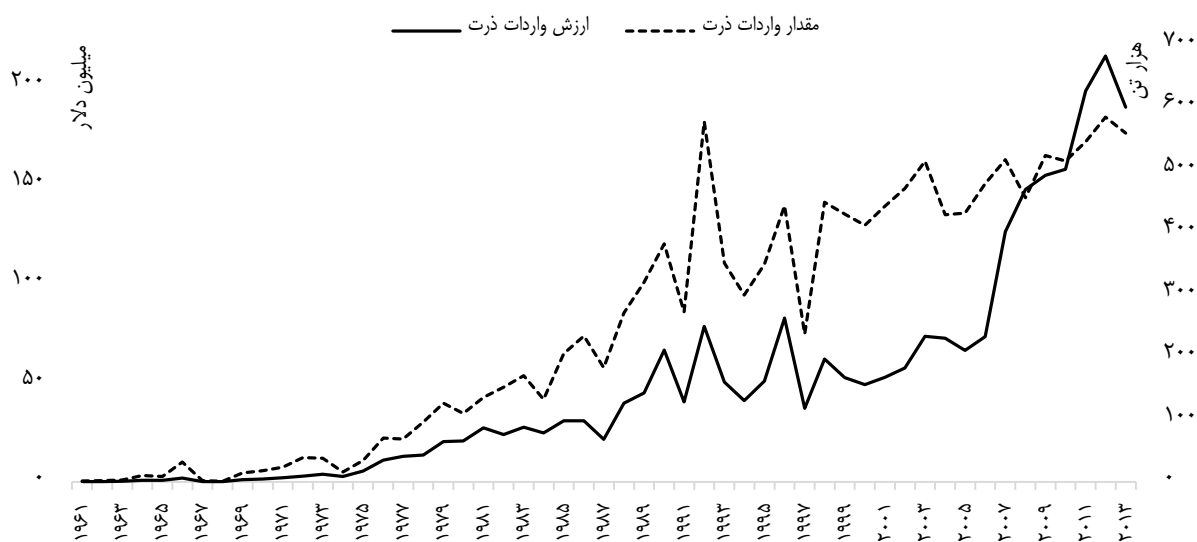
نمودار ۲۹- ارزش و مقدار واردات دانه‌های روغنی در اردن (منبع: www.faostat3.fao.org)

در نمودار ۳۰، ارزش واردات غلات در محور عمودی سمت چپ و مقدار واردات غلات در محور عمودی سمت راست نمایش داده شده است. واردات غلات از سال ۲۰۰۱ روند صعودی داشته است. مقدار واردات غلات در سال ۱۹۶۱ حدود ۲۰۰ تن بوده است که به ۱۲ هزار تن در سال ۲۰۱۳ افزایش یافته است. ارزش واردات نیز از ۲۸۰ هزار دلار سال ۱۹۶۱ به ۱۷/۷ میلیون دلار سال ۲۰۱۳ افزایش یافته است.

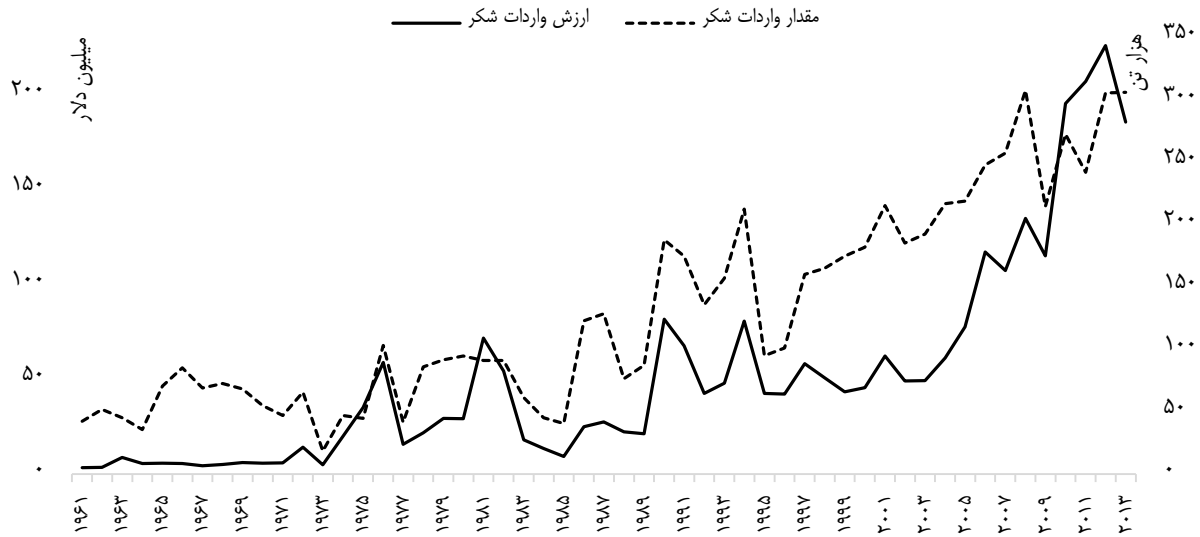
نمودار ۳۰- ارزش و مقدار واردات غلات در اردن (منبع: www.faostat3.fao.org)

در نمودار ۳۱، ارزش واردات ذرت در محور عمودی سمت چپ و مقدار واردات ذرت در محور عمودی سمت راست نمایش داده شده است. روند واردات ذرت در اردن از سال ۱۹۷۵ روند صعودی زیادی داشته است. مقدار واردات ذرت در سال ۱۹۶۱ حدود ۲ هزار تن بوده که به ۵۵۸ هزار تن در سال ۲۰۱۳ افزایش یافته است. ارزش واردات ذرت نیز از ۱۵۰ هزار دلار سال ۱۹۶۱ به ۱۸۸ میلیون دلار سال ۲۰۱۳ افزایش یافته است.

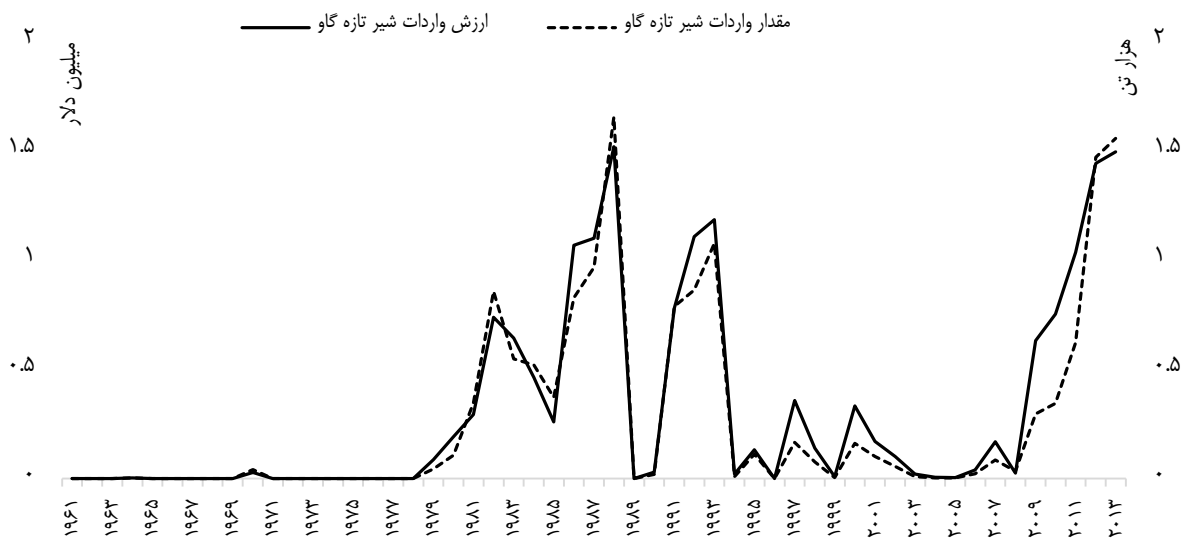
نمودار ۳۱- ارزش و مقدار واردات ذرت در اردن (منبع: www.faostat3.fao.org)

در نمودار ۳۲، ارزش واردات شکر در محور عمودی سمت راست و مقدار واردات شکر در محور عمودی سمت چپ نمایش داده شده است. روند واردات شکر در اردن کاملاً صعودی بوده است. مقدار واردات شکر در سال ۱۹۶۱ حدود ۴۲ هزار تن بوده که به مقدار ۳۰۰ هزار تن در سال ۲۰۱۳ افزایش یافته است. ارزش واردات برنج نیز از ۳۰۰ هزار دلار سال ۱۹۶۱ به ۱۸۵ میلیون دلار سال ۲۰۱۳ افزایش یافته است.

نمودار ۳۲- ارزش و مقدار واردات شکر در اردن (منبع: www.faostat3.fao.org)

در نمودار ۳۳، ارزش واردات شیر در محور عمودی سمت چپ و مقدار واردات شیر در محور عمودی سمت راست نمایش داده شده است. واردات شیر در اردن از سال ۲۰۰۸ افزایش شدیدی داشته است. شیر در سال ۱۹۶۱ وارد نمی شده است اما در سال ۲۰۱۳ حدود ۱/۵ هزار تن شیر وارد شده است که مقدار اندکی می باشد. ارزش واردات شیر در سال ۲۰۱۳ حدود ۱/۵ میلیون دلار بوده است.

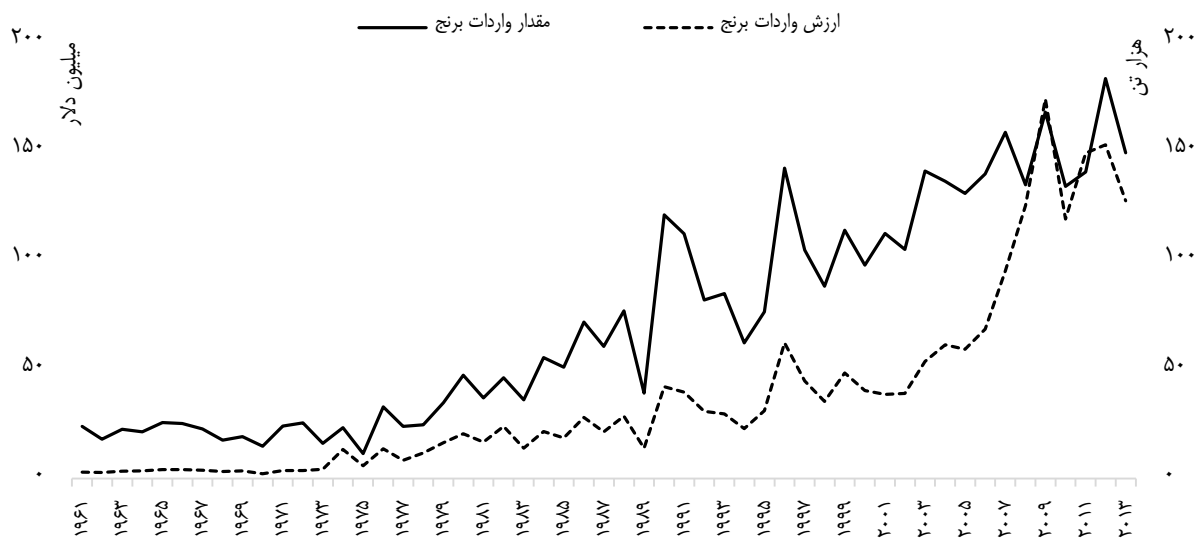

نمودار ۳۳- ارزش و مقدار واردات شیر در اردن (منبع: www.faostat3.fao.org)

نمودار ۳۴، ارزش واردات برنج در محور عمودی سمت چپ و مقدار واردات برنج در محور عمودی سمت راست نمایش داده شده است. اردن تولیدکننده برنج نیست، بنابراین نیاز خود را از طریق واردات تأمین می نماید.

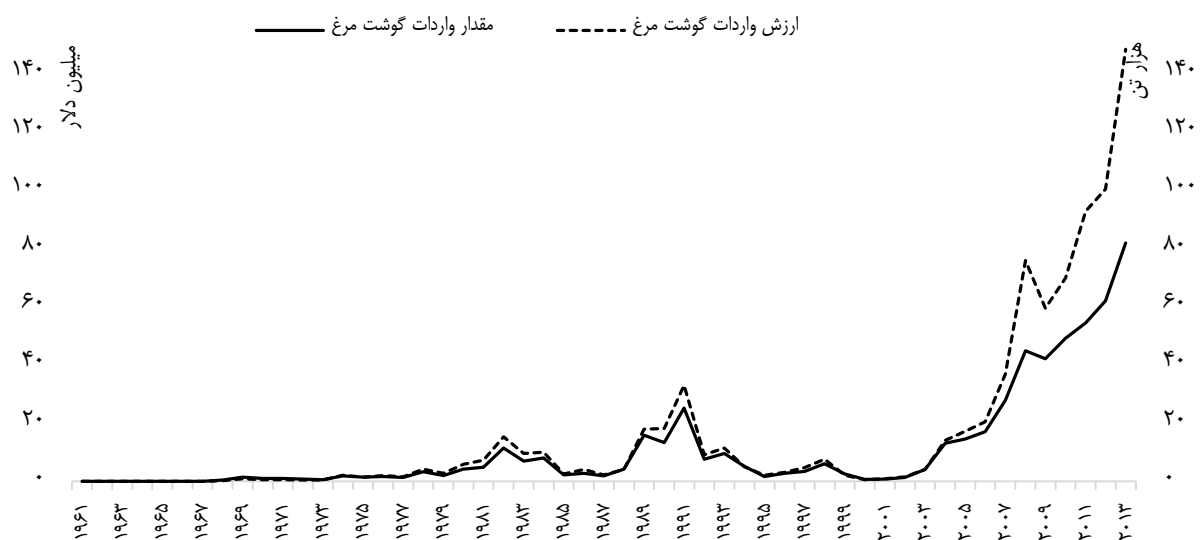

مقدار واردات برنج در سال ۱۹۶۱ حدود ۲۴ هزار تن بوده است که در سال ۲۰۱۳ به ۱۴۹ هزار تن افزایش یافته است. ارزش واردات برنج نیز از ۳ میلیون دلار سال ۱۹۶۱ به ۱۲۷ میلیون دلار در سال ۲۰۱۳ رسیده است.

نمودار ۳۴- ارزش و مقدار واردات برنج در اردن (منبع: www.faostat3.fao.org)

نمودار ۳۵، ارزش واردات گوشت مرغ در محور عمودی سمت چپ و مقدار واردات گوشت در محور عمودی سمت راست نمایش داده شده است. میزان واردات گوشت در اردن از سال ۲۰۰۳ روند فزاینده دارد. اردن واردات گوشت مرغ در سال ۱۹۶۱ نداشته است اما در سال ۲۰۱۳ حدود ۸۱ هزار تن گوشت مرغ به ارزش ۱۴۸ میلیون دلار وارد نموده است. البته بیشتر نیاز به گوشت مرغ از تولید داخل تأمین می‌شود.

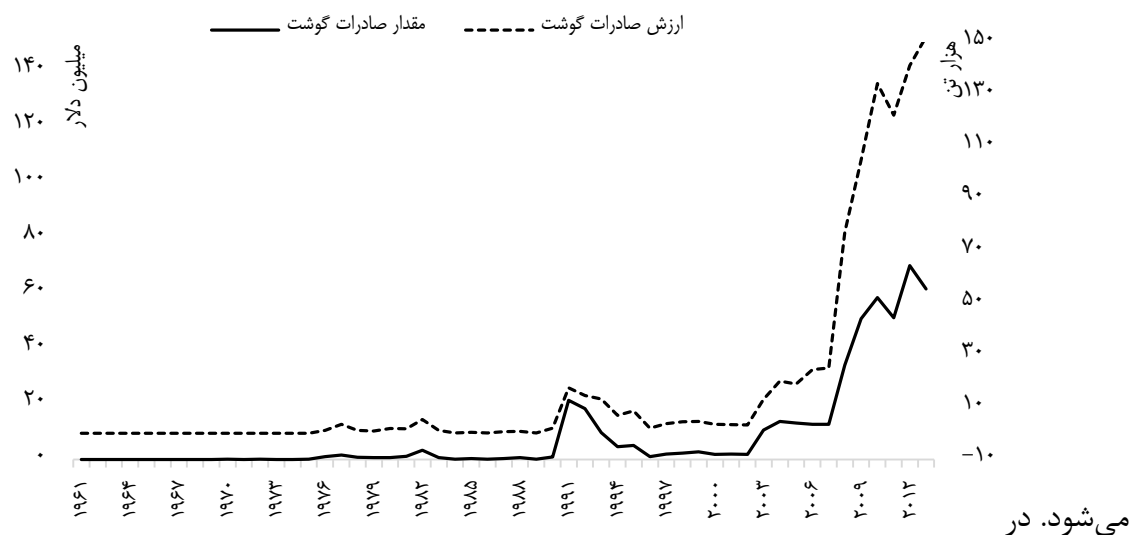

نمودار ۳۵- ارزش و مقدار واردات گوشت مرغ در اردن (منبع: www.faostat3.fao.org)

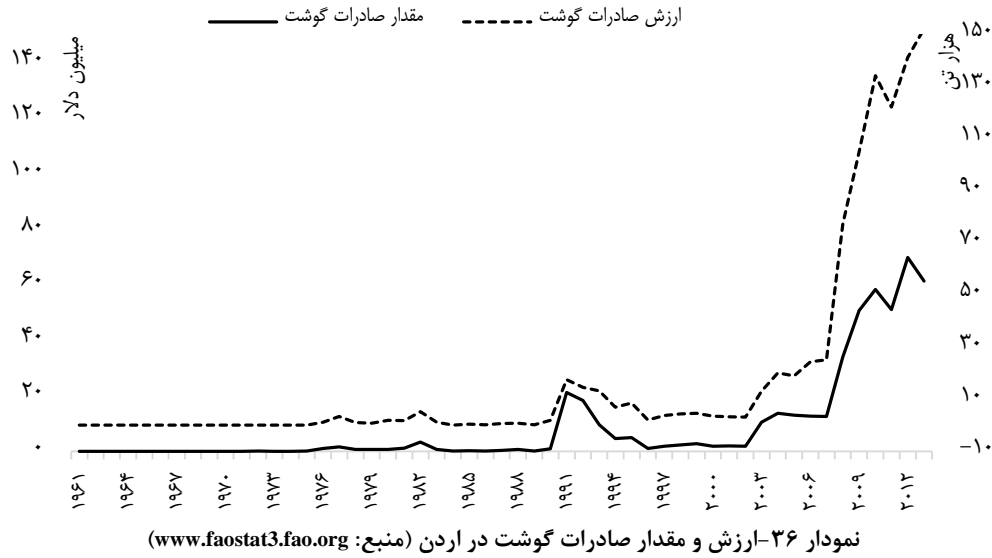
کشور اردن بیشتر نیازهای داخلی خود به محصولات کشاورزی و غذایی را از درگاه واردات تأمین کرده است. تنوع واردات اردن بسیار بوده و تمام محصولات کشاورزی و غذایی را در بر گرفته است.

۳-۶- مقادیر و ارزش صادرات محصولات اساسی کشاورزی

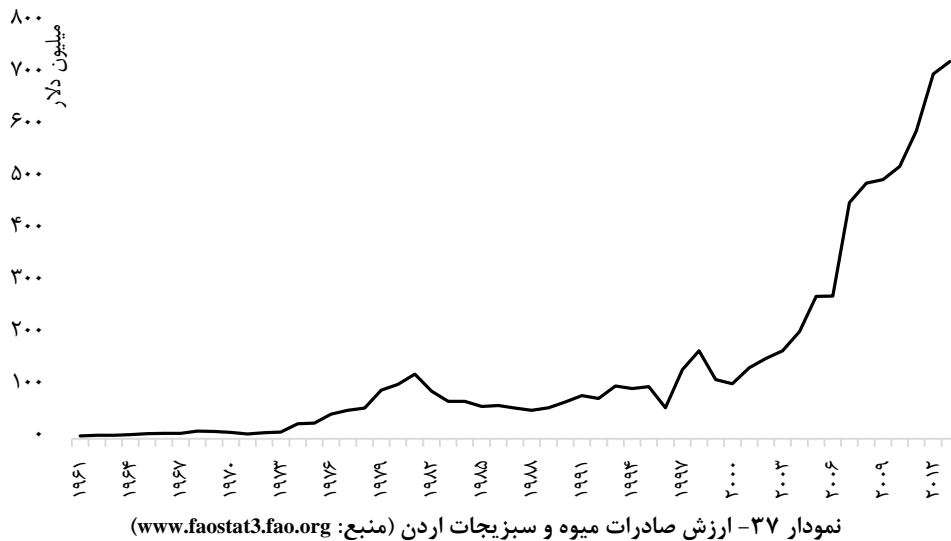
بخش کشاورزی اردن از بخش‌های مهم اقتصادی کشور به شمار نمی‌رود و اردن بیشتر یک کشور واردکننده محصولات کشاورزی محسوب می‌شود تا یک کشور صادرکننده محصولات کشاورزی. اردن صادرکننده محصولات اساسی کشاورزی نمی‌باشد اما به برخی محصولات اصلی صادراتی محصولات کشاورزی اردن اشاره

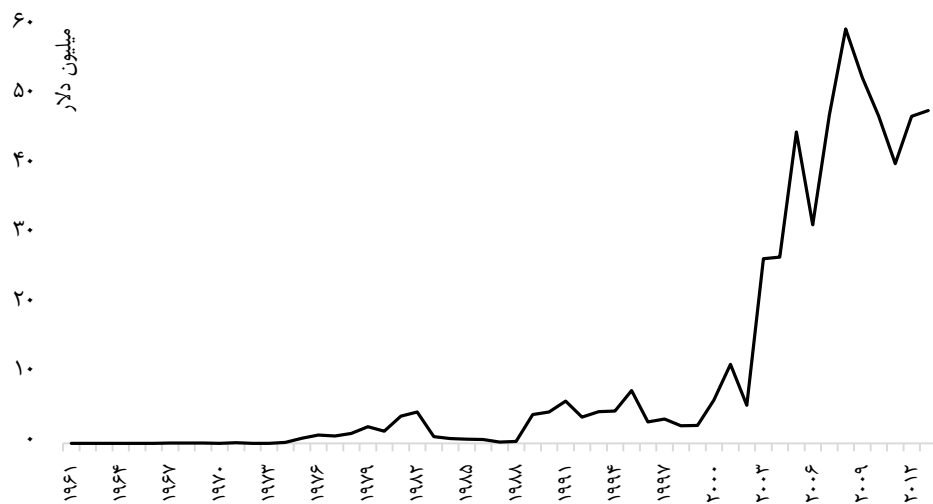
نمودار ۳۶، ارزش صادرات گوشت در محور عمودی سمت چپ و مقدار صادرات گوشت در محور عمودی سمت چپ نمایش داده شده است. گوشت از جمله محصولات کشاورزی اردن است که صادر می‌شود. بیشترین صادرات گوشت اردن مربوط به سال شش سال اخیر می‌باشد. در سال ۲۰۱۳ حدود ۶۱ هزار تن گوشت به ارزش ۱۴۱ میلیون دلار صادر شده است. بخش دام و طیور اردن از وضعیت مطلوبی نسبت به جمعیت این کشور برخوردار است.

در نمودار ۳۷، ارزش صادرات میوه و سبزیجات نمایش داده شده است. روند صادرات میوه و سبزیجات از سال ۲۰۰۰ به بعد، روند افزایشی شدیدی پیدا نموده است. ارزش صادرات میوه و سبزیجات اردن در سال ۱۹۶۱ حدود ۵ میلیون دلار بوده است که با روند افزایشی به مقدار ۷۲۵ میلیون دلار در سال ۲۰۱۳ رسیده است.

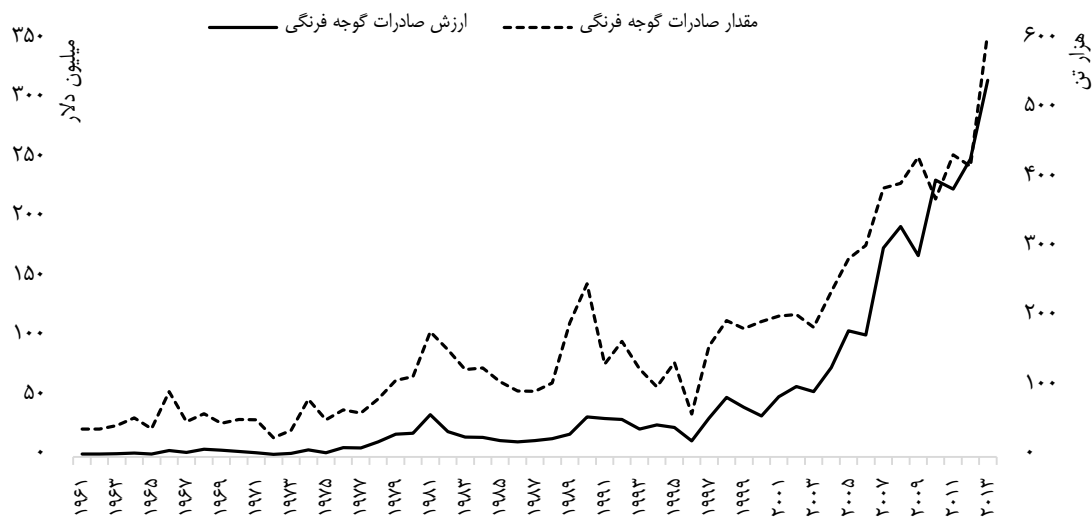

در نمودار ۳۸، ارزش صادرات نوشیدنی‌ها نمایش داده شده است. روند صادرات نوشیدنی‌ها در اردن از سال ۲۰۰۲ روند افزایشی شدیدی داشته است. در سال ۱۹۶۱ صادرات نوشیدنی‌ها در اردن صورت نمی‌گرفته است اما در سال ۲۰۱۳ حدود ۴۸ میلیون دلار نوشیدنی از اردن صادر شده است.

نمودار ۳۸- ارزش و مقدار صادرات نوشیدنی‌ها در اردن (منبع: www.faostat3.fao.org)

در نمودار ۳۹، ارزش صادرات گوجه‌فرنگی در محور عمودی سمت راست و مقدار صادرات گوجه‌فرنگی در محور عمودی سمت چپ نمایش داده شده است. صادرات گوجه‌فرنگی از سال ۱۹۹۷ رونق فراوانی در اردن یافته است. در سال ۱۹۶۱ حدود ۴۰ هزار تن گوجه‌فرنگی به ارزش ۲ میلیون دلار صادر شده است. در سال ۲۰۱۳ نیز مقدار ۶۱۱ هزار تن گوجه‌فرنگی به ارزش ۳۱۶ میلیون دلار صادر شده است.

نمودار ۳۹- ارزش و مقدار صادرات خرما در اردن (منبع: www.faostat3.fao.org)

اصولاً اردن در صادرات محصولات اساسی همچون جو، گندم، ذرت، برنج و ... قابل ملاحظه توفیقی نداشته است و صادرات اندکی در برخی سال‌ها صورت گرفته است.

۳-۷- سیاست‌های تولید و دستیابی به خودکفایی

اردن جزء کشورهای محسوب می‌شود که دسترسی کمی به منابع آب دارد و همواره تقاضای آن بیش از عرضه آب بوده است. همین مسئله نقطه کلیدی زندگی مردم اردن بوده است بطوریکه جیره‌بندی و کمبود عرضه آب در اردن بسیار رایج بوده و نرخ رشد جمعیت، کمبود زمین‌های آبیاری و وقوع خشکسالی از مسئله کمبود آب تأثیر گرفته‌اند. با توجه به مسائل موجود در اردن، بخش کشاورزی در اردن ادعایی کمی در سهم آب دارد و اولویت اول تقاضای آب، بخش شرب و توریسم بوده و در رتبه بعد بخش صنعت قرار دارد و باقی مانده آب به بخش کشاورزی می‌رسد که بیشتر این آب نیز از فاضلاب تأمین می‌شود. پیش‌بینی می‌شود که در سال ۲۰۲۰ حدود ۴۰ درصد مصرف آب کشاورزی از آب‌های غیرمتعارف باشد. در حال حاضر نیز، بخش‌هایی از زمین‌های کشاورزی که به منابع آب‌های زیرزمینی دسترسی دارند توسط پمپ‌های هوشمند کنترل می‌شوند و یا طرح تغییر استفاده آن برای بخش شرب و صنعت در حال اجرا است. در آینده، تأمین آب بخش کشاورزی اردن که نیاز به آب دارد، یا باید از طریق نمک‌زدایی آب‌های شور باشد و یا از طریق خرید آب از کشورهای همسایه. در حال حاضر مشکلاتی که در بخش آبیاری کشاورزی وجود دارد به شرح ذیل می‌باشد:

- محدودیت منابع آب و تخصیص اندک آب به بخش کشاورزی که با رشد بخش‌های شرب و صنعت این تخصیص اندک‌تر نیز می‌شود؛
- کارایی اندک آبیاری و هدر رفت زیاد در سیستم آبیاری کشور؛
- کمبود منابع مالی برای توسعه آبیاری و حفاظت از منابع آب؛
- کمبود خدمات توسعه‌ای و عدم انتقال نتایج تحقیقات به سطح خرد و مزرعه؛
- دیدگاه نامناسب اقشار جامعه نسبت به صرفه‌جویی در آب و آگاهی ضعیف مردم نسبت به مسئله آب؛
- کمبود ابزار مناسب برای تغییر دیدگاه عمومی.

با توجه به مسائلی که مطرح شد، کشور اردن در خصوص سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی، بر موارد زیر

تمرکز دارد:

✓ سیاست‌های کارایی

- توسعه و استفاده بهینه از منابع طبیعی و کشاورزی در دسترس؛
- اجرایی نمودن مفاهیم کارایی اقتصادی و مزیت رقابتی در استفاده از منابع در دسترس.

✓ سیاست‌های پایداری

- مدیریت موثر و حفاظت از منابع طبیعی که در تولیدات کشاورزی استفاده می‌شوند، مخصوصاً: خاک، آب گونه‌های گیاهی که متضمن تولیدات پایدار بلندمدت بخش کشاورزی است؛
- حمایت از بخش کشاورزی باید به صورت پایدار بوده و فقط فشار مستمر بر بودجه دولتی نباشد؛
- توسعه چهارچوب قانونی و نهادی بخش خصوصی و دولتی در کنار پایداری محیط سرمایه‌گذاری مطلوب به بهبود توسعه بخش کشاورزی خواهد انجامید؛
- اطمینان از عرضه مستمر غذا به مقدار کافی هم از نظر کمیت و کهم کیفیت.

✓ سیاست‌های برابری

- دستیابی به برابری اجتماعی و اقتصادی بین بخش کشاورزی و دیگر بخش‌های اقتصادی و همچنین در داخل خود بخش کشاورزی؛
- ایجاد فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی برابر برای تمامی افراد مشارکت‌کننده در تمامی فعالیت‌های بخش کشاورزی؛
- افزایش درآمد کارگران و کشاورزان تا سطح قابل قبول و بهبود سطح معیشت و استاندارد زندگی آنها.

✓ اهداف

- افزایش درجه خوداتکایی غذایی اردن؛
- مدیریت و استفاده بهینه از نهاده‌های بخش کشاورزی (آب، زمین، سرمایه و نیروی کار) با توجه به کارایی اقتصادی و مسائل زیست محیطی و تأکید بر پایداری تولیدات بخش کشاورزی در بلندمدت؛
- افزایش سودآوری بخش کشاورزی تا کشاورزان و کارگران این بخش استاندارد زندگی مناسبی داشته باشند؛
- افزایش تولید محصولات غذایی و دیگر تولیدات کشاورزی تا حد پاسخگویی به تقاضای داخلی، بازاهای منطقه‌ای با تأکید بر کیفیت و قیمت رقابتی؛
- افزایش ارزش افزوده بخش کشاورزی با تأکید بر کشاورزی تجاری؛
- توسعه صادرات محصولات کشاورزی و دامی و کمک به بهبود تراز تجاری کشور؛

- تلاش برای ایجاد تجارت کشاورزی بین کشورهای عرب و توسعه همکاری با کشورهای منطقه با تأکید بر منفعت تمامی کشورها (www.shoman.org^۱).

۴- امنیت غذایی اردن

در این بخش از مطالعه به بررسی اطلاعات موجود در خصوص وضعیت خوداتکایی محصولات مهم و نرخ خودکفایی کالاهای اساسی غذایی، میزان عرضه انرژی و پروتئین، الگوی مصرف غذایی و نقش فرهنگ غذایی بررسی می‌گردد.

۴-۱- وضعیت خوداتکایی محصولات مهم و نرخ خودکفایی کالاهای اساسی غذایی

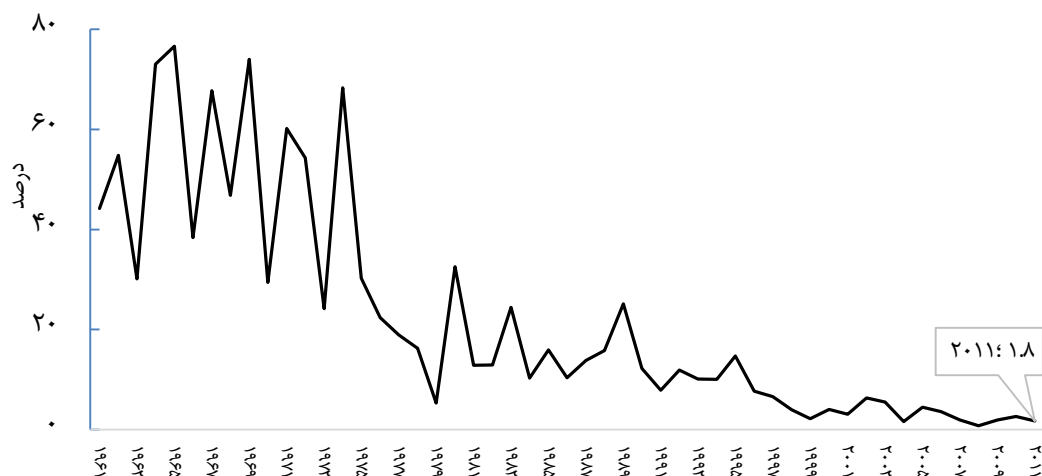
خوداتکایی در محصولات کشاورزی بسیار اهمیت دارد زیرا منشأ تأمین غذا و انرژی جامعه می‌باشد. برای محاسبه نرخ خوداتکایی از رابطه (۱) استفاده گردیده است. هر چه مقدار این شاخص بیشتر باشد، نشان از خودکفایی بیشتر محصول دارد و همچنین اگر نرخ مذکور بیشتر از ۱۰۰ باشد نشان از خودکفایی کامل محصول مذکور در کشور دارد.

$$(۱) \quad (\text{مقدار صادرات} - \text{مقدار واردات} + \text{مقدار تولید}) / (۱۰۰ * \text{مقدار تولید}) = \text{نرخ خودکفایی}$$

نمودار ۴۰، نرخ خودکفایی گندم را نشان می‌دهد. نرخ خودکفایی گندم در اردن وضعیت مناسبی نداشته و بیشتر تأمین گندم اردن از طریق واردات می‌باشد. تا قبل از سال ۱۹۸۰ کشور اردن تولیدات محصولات کشاورزی داشته است اما با توجه به روند افزایش جمعیت، تولیدات داخل جوابگوی تقاضای داخلی نبوده و واردات محصولات در دستور کار قرار گرفته است. واردات محصولات منجر به از دست رفتن نرخ خودکفایی محصولات کشاورزی شده است. نرخ خودکفایی گندم از ۴۴/۲ درصد سال ۱۹۶۱ به ۱/۸ درصد سال ۲۰۱۱ تنزل داشته است.

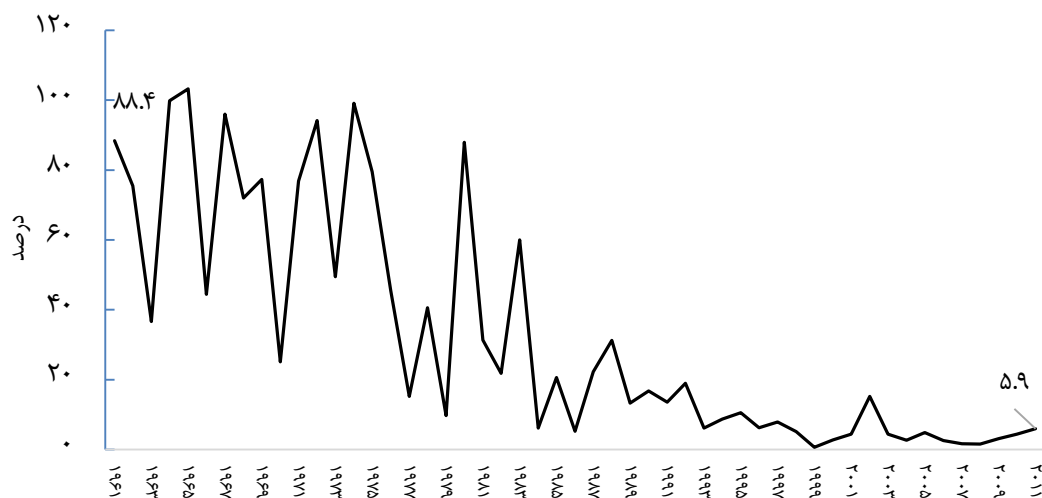
---

^۱ International Centre for Advanced Mediterranean Agronomic Studies (CIHEAM)

نمودار ۴۰- نرخ خودکفایی گندم (محاسبات تحقیق و www.faostat3.fao.org)

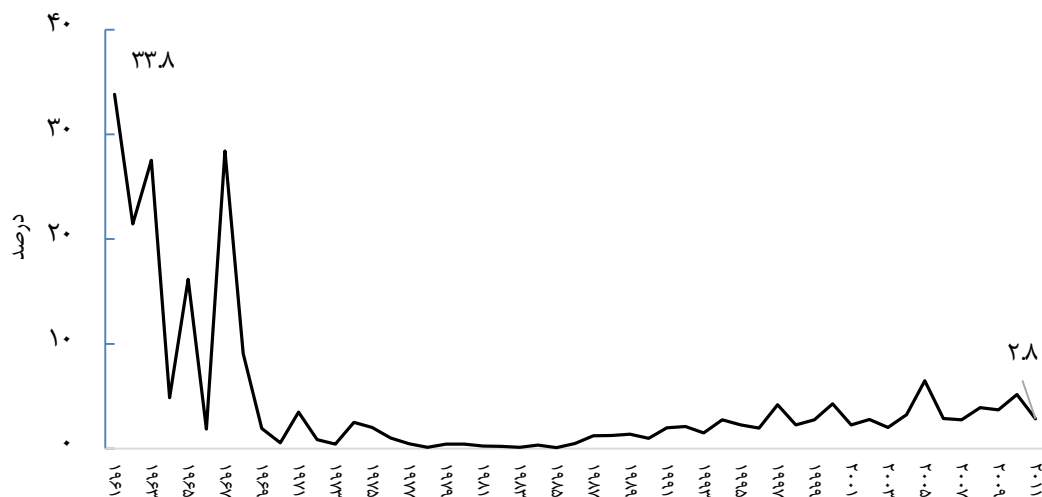
نمودار ۴۱، نرخ خودکفایی جو را نشان می‌دهد. نرخ خودکفایی جو نیز مانند دیگر محصولات غله، دارای روند نزولی است. تولید جو نیز طبق اطلاعات قبلی روند نزولی داشته و تأمین عرضه از طریق واردات بوده است. نرخ خودکفایی جو از ۸۸/۴ درصد سال ۱۹۶۱ به ۵/۹ درصد سال ۲۰۱۱ رسیده است.

نمودار ۴۱- نرخ خودکفایی جو (محاسبات تحقیق و www.faostat3.fao.org)

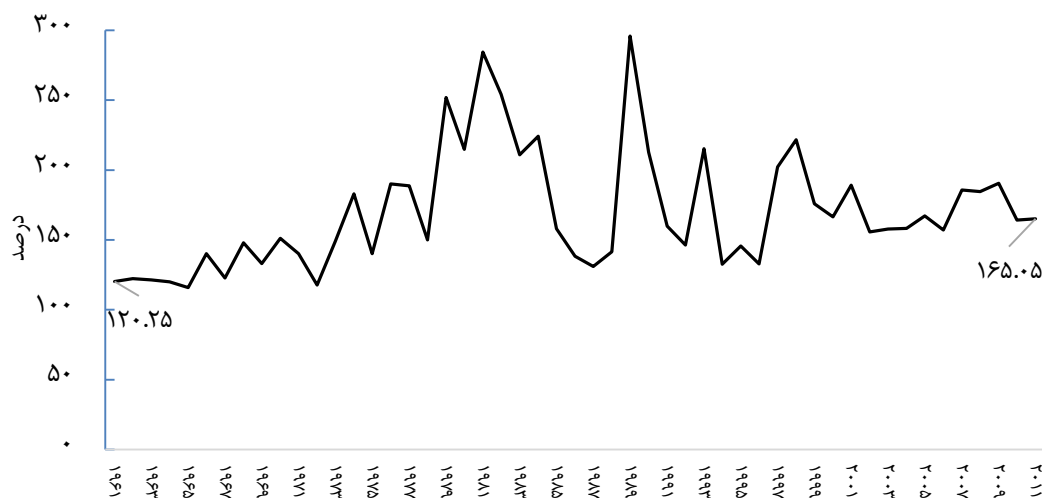
نمودار ۴۲، نرخ خودکفایی ذرت در اردن را نشان می‌دهد. ذرت نیز همانند دیگر محصولات، با گذشت زمان نرخ خودکفایی نزولی را تجربه نموده است و از نرخ خودکفایی ۳۳/۸ در صدی سال ۱۹۶۱ به ۲/۸ درصد سال ۲۰۱۱ رسیده است.

نمودار ۴۲ - نرخ خودکفایی ذرت (محاسبات تحقیق و www.faostat3.fao.org)

نمودار ۴۳، نرخ خودکفایی سبزیجات را در کشور اردن نشان می‌دهد. نرخ خودکفایی سبزیجات در اردن در همه سال‌ها بیشتر از ۱۰۰ درصد بوده است. نرخ خودکفایی سبزیجات اردن از نرخ خودکفایی ۱۲۰ در سال ۱۹۶۱ به ۱۶۵ درصد در سال ۲۰۱۱ رسیده است. اردن از صادرکنندگان سبزیجات در منطقه است.

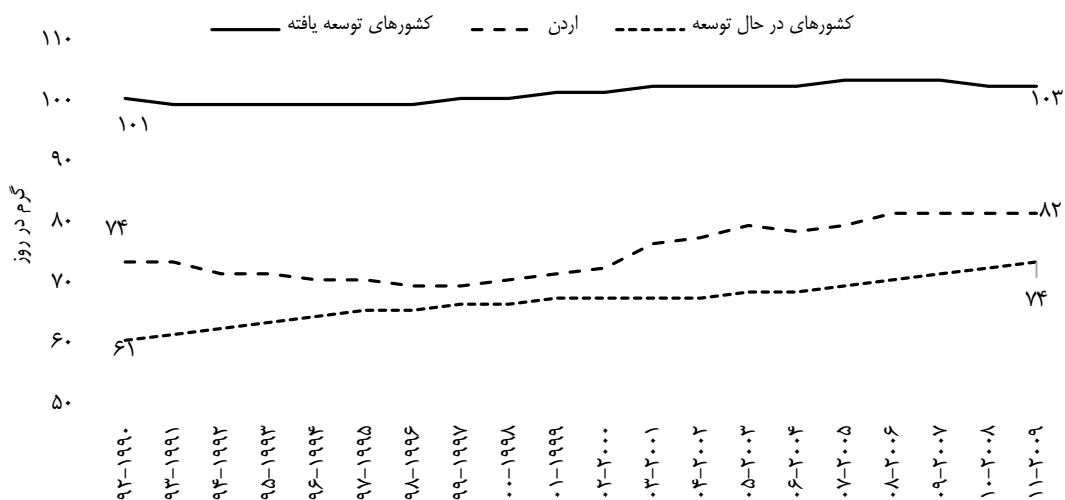

نمودار ۴۳ - نرخ خودکفایی تخم مرغ (محاسبات تحقیق و www.faostat3.fao.org)

با توجه به نمودارهای نرخ خودکفایی محصولات کشاورزی، مشخص است که کشور اردن در تولید محصولات اساسی کشاورزی توفیق چندانی نداشته و با روند کاهش سهم بخش کشاورزی از کل اقتصاد کشور، نرخ خودکفایی محصولات نیز کاهش پیدا نموده است.

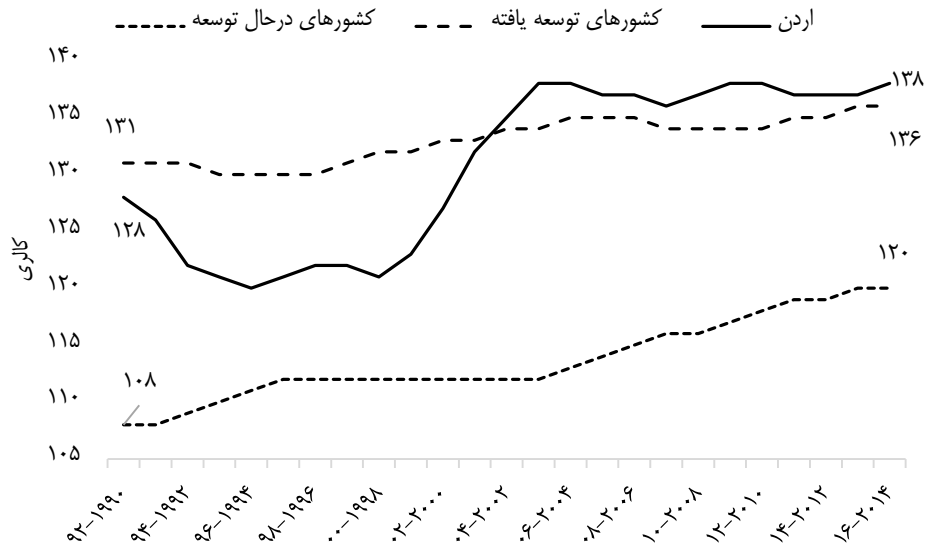
۴-۲- میزان عرضه انرژی و پروتئین

میزان عرضه انرژی و پروتئین به عنوان شاخص‌های امنیت غذایی در فائو ارائه می‌شوند. عرضه انرژی و پروتئین کافی در روز به ازای هر فرد نشان از درجه توسعه یافتگی آن کشور دارد. نمودار ۴۴، میانگین سه ساله عرضه سرانه پروتئین در کشور اردن را نشان می‌دهد. در طی سال‌های ۱۹۹۰-۱۹۹۲ میانگین عرضه پروتئین به ازای هر فرد در طی یک روز ۷۴ گرم بوده است. با گذشت زمان روند عرضه پروتئین در اردن بهبود یافته و این مقدار در سال ۲۰۰۹-۲۰۱۱ به ۸۲ گرم در روز افزایش یافته است. در مقایسه با میانگین کشورهای در حال توسعه وضعیت اردن مناسب و در مقایسه با کشورهای توسعه یافته، وضعیت اردن مناسب نمی‌باشد.

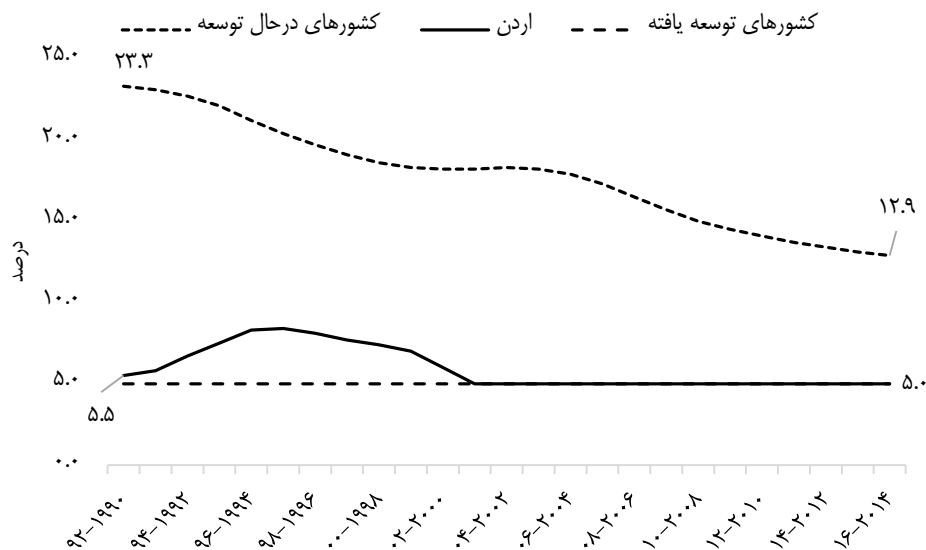
نمودار ۴۴- میانگین (سه ساله) عرضه سرانه پروتئین در اردن (منبع: www.faostat3.fao.org)

نمودار ۴۵، میانگین عرضه انرژی مورد نیاز در هر رژیم غذایی را نشان می‌دهد. نمودار ۴۵ نشان می‌دهد که هر رژیم غذایی در اردن به طور متوسط چند درصد از انرژی مورد نیاز افراد را در غذایی مصرفی تأمین می‌کند. روند عرضه انرژی در هر وعده غذای اردن، در طول سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۴، صعودی بوده و از سال ۲۰۰۲-۲۰۰۴ از متوسط کشورهای توسعه یافته نیز پیشی جسته است. در کنار شاخص عرضه انرژی، شاخص توزیع غذایی و در دسترس بودن غذا نیز دارای اهمیت می‌باشد.

نمودار ۴۵- میانگین عرضه انرژی مورد نیاز در رژیم غذایی (منبع: www.faostat3.fao.org)

نمودار ۴۶، میزان توسعه و گستردگی سوء تغذیه را در کشورهای در حال توسعه، توسعه یافته و اردن نشان می‌دهد. کشورهای توسعه یافته شیوع سوء تغذیه کمتری از ۵ درصد داشته‌اند. کشور اردن نیز همانند کشورهای توسعه یافته دارای شاخص شیوع سوء تغذیه کمتر از ۵ درصد را داشته است که در نمودار با خط افقی ۵ درصد مشخص شده است.

نمودار ۴۶- شیوع سوء تغذیه (منبع: www.faostat3.fao.org)

۳-۴- الگوی مصرف غذایی و نقش فرهنگ

در اردن با توجه به سابقه دیرینه دامداری، مصرف لبنیات و مشتقات آن بسیار رواج دارد. همچنین مصرف برنج، بقولات، زیتون، ماست، نان، سبزیجات، میوه‌جات (بیشتر موز، سیب، پرتقال، ملون و زردآلو) و صیفی‌جات (مخصوصاً خیار و گوجه) رونق فراوانی دارد. همچنین با توجه به سابقه دامپروری مصرف خوراک بره، گوشت مرغ در بیشتر وعده‌های غذایی در کنار برنج استفاده می‌شود (www.everyculture.com).

۵- منابع

Im, J. and Jeong, L. 2014. The Frame of Agricultural Policy and Recent Major Agricultural Policy in Korea. Overview of agricultural policy.
Trade Policy Review. 2015. Report by the Secretariat, Jordan.
www.wits.worldbank.org
www.data.worldbank.org/country/Jordan.
www.dos.gov.jo
www.everyculture.com/Ja-Ma/Jordan.html
www.faostat3.fao.org/download
www.shoman.org/en/content/agricultural-policy-jordan
www.usda.gov/wps/portal/usda/usdahome